

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

**Náročná životní situace z perspektivy dnešních mladých
dospělých - hledání identity jako vývojový úkol**

bakalářská práce

Autor: Eliška Němečková
Studijní program: Specializace v pedagogice (Bc. učitelství)
Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Doc. Mgr. Kateřina Juklová, Ph. D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eliška Němečková
Studium:	P19P0449
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Náročné životní situace z perspektivy dnešních mladých dospělých
Název bakalářské práce AJ:	Challenging life situations from the perspective of today's young adults

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá problematikou prožívání a zvládnání náročných životních situací současnou generací adolescentů a mladých dospělých. Reaguje na potřebu porozumět zdrojům těžkostí a odrazu v prožívání a chování současné generace a porovnat je s poznatky o generacích předchozích. Teoretická část práce utvoří přehled klíčových konceptů a jejich vzájemných vztahů a zmapuje dosavadní stav vědění. Cílem praktické části práce je sonda do prožívání několika mladých dospělých a následné porovnání s poznatky o prožívání předchozí generace stejně starých jedinců.

GOLEMAN, Daniel a BÍLKOVÁ, Markéta. *Emoční inteligence*. V Praze: Metafora, 2011. s. 7. ISBN 978-80-7359-334-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. s. 6. ISBN 80-200-0763-6.

ŠOLCOVÁ, IVA POLÁČKOVÁ a David MATSUMOTO. *PRAVIDLA PROJEVU PRIMÁRNÍCH EMOCÍ V SOCIÁLNÍCH INTERAKCÍCH*. *Ceskoslovenska Psychologie* [online]. 2013, 57(2), 104-121 [cit. 2020-11-09]. ISSN 0009062X.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. s. 10. ISBN 978-80-262-0714-6.

Zadávací pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. Mgr. Kateřina Juklová, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jindra Vondroušová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 11.12.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou závěrečnou práci *Náročná životní situace z perspektivy dnešních mladých dospělých - hledání identity jako vývojový úkol* vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce Doc. Mgr. Kateřinou Juklovou, Ph. D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 6. 2022

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Doc. Mgr. Kateřině Juklové, Ph. D. za vedení mé bakalářské práce, velmi vstřícný a profesionální přístup, ochotu a za pomoc, kterou mi při psaní práce poskytla. Dále chci poděkovat své rodině za pochopení.

Anotace

NĚMEČKOVÁ, Eliška. *Náročná životní situace z perspektivy dnešních mladých dospělých – hledání identity jako vývojový úkol*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 74 s. Bakalářská závěrečná práce.

Práce se zabývá problematikou hledání vlastní identity coby náročné životní situace současné generace mladých lidí a pojímá jej jako vývojový úkol v období vynořující se dospělosti. Reaguje na potřebu porozumět těžkostem, které jsou s hledáním identity spojené, a jak se odráží v prožívání a chování současné generace. Součástí práce je porovnání poznatků o dnešní generaci s poznatky o generacích předchozích. Teoretická část práce utvoří přehled klíčových konceptů a oblastí, které úzce souvisí s hledáním identity a jejich vzájemných vztahů a zmapuje dosavadní stav vědění. Cílem praktické části práce je sonda do prožívání několika mladých dospělých a následné porovnání z hlediska úspěšného dosažení identity ve zkoumaných oblastech u lidí ve věku, kdy dokončují vysokoškolské vzdělání a lidí, kteří již po dobu několika let pracují. Předmětem zkoumání budou také změny v jejich prožívání na cestě za dosažením identity.

Klíčová slova:

Vynořující se dospělost, osobní vývoj, mladí dospělí, identita, autonomie

Annotation

NĚMEČKOVÁ, Eliška. *Difficult life situation from today's emerging adults perspective – Searching for identity as a developmental task*. Hradec Králové: Faculty of Education at University of Hradec Králové, 2022. 74 s. Bachelor thesis.

The bachelor thesis deals with the problematic of searching one's own identity as a developmental task among today's emerging adults. It reacts on need to understand the sources of difficulties, which are closely connected with searching for identity and how they reflect in emerging adult's experiencing and behaviour. A part of the thesis is comparing knowledge of today's emerging adults with knowledge of previous generation. The theoretical part defines an overview of key concepts and areas, that are connected with identity and investigates the relations between the areas. Another task is to map existing state of knowledge. The purpose of the practical part is a probe into several emerging adult's experiencing and subsequent comparison in terms of successful identity achieving in chosen areas among people who graduate in the last year of bachelor's degree and older people, who have finished their studies and worked already. An object of my searching are also the changes in one's experiencing on his way to successful identity achievement.

Key word:

Emerging adulthood, personal development, young adults, identity, autonomy.

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Náročná životní situace hledání identity jako vývojový úkol	11
1.1 Starší koncepce	11
1.2 Nová koncepce – vynořující se dospělost.....	11
1.3 Adolescenti nebo mladí dospělí?	12
1.4 Status in-between	14
1.5 Univerzálnost teorie vynořující se dospělosti	14
2 Podmínky pro hledání identity v různých oblastech života	16
2.1 Vliv historického kontextu na dnešní generaci	17
2.2 Vliv internetu na generaci dnešních dvacátníků	18
3 Oblasti hledání identity ve vynořující se dospělosti.....	21
3.1 Autonomie.....	22
3.2 Proměny ve vztahu rodič – potomek ve vynořující se dospělosti.....	24
3.3 Celková spokojenost v životě (well-being) a aspekt stresu	26
3.4 Vztahy	28
3.5 Kariéra.....	31
Shrnutí	32
PRAKTICKÁ ČÁST	33
1 Východiska a výzkumný problém	33
2 Cíl výzkumu	34
3 Metodika výzkumu	35
Rozhovory	35
1 Oblast partnerství.....	35
2 Ostatní sociální vztahy	43
3 Kariéra a profese.....	51

4 Životní filozofie.....	58
4 Přehled výsledků	62
5 Diskuse	66
6 Závěr.....	69
SEZNAM LITERATURY.....	70

ÚVOD

Ve své práci se zabývám problematikou prožívání dnešní generace mladých dospělých, konkrétně jak nabývají vlastní identity, co formuje vlastní hledání identity nebo jakou roli hraje proces rozhodování v době, kdy se mladému člověku mění život. Touto problematikou jsem se začala zabývat s přechodem na vysokou školu, kdy jsem sama čelila změně prostředí, a prožívala jsem pomyslný vstup do nové fáze života – tzv. třetí dekády. Začala jsem si všimnout psychického rozpoložení svých kolegů, studentů. Akademické prostředí je plné zátěžových situací, ať už v semestru nebo zkouškovém období, které mají vliv na psychické zdraví, proto univerzitní studenti představují specifickou skupinu populace čelící velkému množství zátěžových situací, které do velké míry souvisí s volbou jejich budoucnosti a možnou nejistotou v rozhodování (Kvintová 2012, s. 59). Všichni mladí lidé mezi léty 18 až 29 let činí důležitá rozhodnutí týkající se jejich budoucího života, ale tato rozhodnutí nemohou činit, aniž by věděli odpověď na základní otázku týkající se jejich vstupu do plně dospělého života, a sice: „*Kdo vlastně jsem, kým chci být?*“

Mým cílem v teoretické části práce je vytvořit přehled o dosavadním stavu vědění v této problematice a uvést těžkosti, které mladé lidi ve věku 18 – 29 let sužují. Proces hledání identity je nutno vnímat v kontextu společnosti, ve které tato generace mladých lidí žije a také v kontextu doby, která naší generaci předcházela. Jedná se o dobu, kdy generaci mladých dospělých tvořili rodiče dnešní generace, ti mají značný vliv na nynější mladé dospělé. Je nutno určit podmínky, za kterých je mladým lidem umožněno objevovat vlastní identitu. Tyto podmínky jsou dvojího charakteru. Jednak celospolečenské podmínky – jsou určovány společností, ve které mladý člověk žije, kulturou a historií dané společnosti. Jednak nejbližším okolím, tj. rodinným zázemím a mírou její podpory a v neposlední řadě vrstevníky.

Dosavadní stav vědění koncipuji do několika životních oblastí, kterých se identita přímo dotýká. V každé z oblastí popíši komplikace spojené s explorační identitou. V závěru zmíním koncept Jamese Marcie, který se zabývá mírou úspěšného dosažení identity, která je ústředním bodem v praktické části práce. Okrajově zmíním, kdy se začali odborníci o problematiku prožívání adolescentů/mladých dospělých zabývat.

V praktické části provedu sondu do prožívání několika mladých dospělých formou rozhovoru. Předmětem mého zkoumání bude míra úspěšnosti v dosažení identity. Tyto

výpovědi dotázaných, kteří se nachází v různých životních situacích, porovnám mezi sebou a pokusím se určit, jak daleko jsou na své cestě do dospělosti podle kritérií Jamese Marcii.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Náročná životní situace hledání identity jako vývojový úkol

1.1 Starší koncepce

V literatuře z počátku 21. století je členěn život jedince mezi léty 18 až 29 do dvou vývojových období, a to pozdní adolescenci a mladou dospělost. Do doby okolo roku 2004, kdy přichází se svou novou teorií vynořující se dospělosti Jeffrey Jensen Arnett, se problematikou hledání identity v mnou zkoumaném období mezi lety 2000 až 2020 česká literatura příliš nezabývá. Vznikají studie zaměřené buď na pozdní adolescenci, nebo celkově na období mladé dospělosti.

1.2 Nová koncepce – vynořující se dospělost

Je nutno zmínit, že koncept vynořující se dospělosti (*emerging adulthood*) je poměrně novodobou záležitostí. Přichází s ní v roce 2000 americký profesor Jeffrey Jensen Arnett, který jako první definuje pojem vynořující se dospělost a popisuje ji jako důležitou část života jedince (2000, s. 469). Tvrdí, že je nutné pohlížet na novodobé dvacátníky rozdílně oproti dvacátníkům generace minulé. Mají odlišný životní styl, zájmy, preference, atp. Ve většině industrializovaných zemí se od poloviny minulého století změnil styl života lidí, ať už je to změnou ve smýšlení či reakcí na změny ve společnosti. Arnett popisuje období vynořující se dospělosti jako velmi heterogenní a nejméně strukturované ze všech. Definuje 5 znaků, které charakterizují vynořující se dospělost: *věk explorace identity*, *nestability*, *zaměření se na sebe*, *pocit mezi – feeling in-between*, *věk možností* (Arnett 2007, s. 69). Také stanovuje kritéria, kterými by si mladý člověk při své cestě za dosažením identity a dospělosti měl projít (2004), a sice: 1. nezávislost 2. vzájemná závislost 3. rolové přechody 4. smíření se s rolemi 5. biologické přechody (např. schopnost mít děti) 6. časové (chronologické) přechody (dosažení plnoletosti) 7. zabezpečení domácnosti s dětmi (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016 s. 10). Poslední kritérium zabezpečení rodiny je považováno za vrcholné dosažení dospělosti.

Arnettova snaha prosadit vynořující se dospělost jako samostatné vývojové období se setkala i s jistým nesouhlasem. Někteří autoři, jako je například James Côte, Hendry nebo Kloepová, považují Arnettovu úvahu jako teoreticky i výzkumně nepodloženou. Podotýkají, že přechod do dospělosti je velmi individuální proces, proto podmínky charakterizující vynořující se dospělost nemusí být univerzální. Teorie byla kritizována také z hlediska silné

medializace, díky které zmiňovaní autoři považují teorii za škodlivou (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016 s. 21).

1.3 Adolescenti nebo mladí dospělí?

Jeffrey J. Arnett si všímá, že od poloviny dvacátého století se mění povaha vývoje dnešních dvacátníků. Je přesvědčen, že společnost zažívá razantní změny, kterými je ovlivněna současná generace. Reaguje na fakt, že od sedmdesátých let dvacátého století se jak u mužů, tak u žen odkládá doba uzavření manželství a rodičovství z doby počátku třetí dekády věku zhruba do poloviny. Zároveň se zvyšuje zájem o vzdělání na vysokoškolské úrovni (2000, s. 469). Tato fakta platí pro většinu mladých lidí ve vyspělých, industrializovaných státech, které poskytují mladým lidem ve věku 18 až 29 let komfort jistého psychosociálního moratoria. To znamená, že si mohou dovolit odložit důležitá životní rozhodnutí dlouhodobého charakteru, která jsou často velmi závazná (například manželství či rodičovství nebo i kariéra), aby mohli najít své místo ve společnosti. Vynořující se dospělost je období charakteristické velkým množstvím změn a zkoumáním možností, které mladý člověk má. Konkrétně: *„Emerging adulthood is a time of life when many different directions remain possible, when little about the future has been decided for certain, when the scope of independent exploration of life's possibilities is greater for most people than it will be at any other period of the life course.“* (Arnett 2000, s. 469).

Lidé v období vynořující se dospělosti si uvědomují, že nejsou již adolescenty, ale také se nepovažují za úplně dospělé (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016 s. 18). Ačkoliv jsou oficiálně v osmnácti letech plnoletí a plně zodpovědní za své chování, vyhýbají se dlouhodobým závazkům a orientují se na krátkodobé cíle. Snaží se žít přítomným okamžikem. Na rozdíl od adolescentů je tu však patrný posun. Především v exploraci vlastních možností, kdy s plnoletostí nastává možnost svobodnějšího rozhodování a jednání oproštěného od vlivu rodičů, kteří do té doby nesli odpovědnost za své potomky. Charakteristickým znakem je také snaha o autonomii ve vztahu ke svým rodičům, a to jak z finančního, tak částečně i sociálního, ale přesto je role rodičů pro úspěšné dosažení nezávislosti klíčová. S tím se pojí také faktor explorace vlastní identity, která se promítá do všech důležitých oblastí života – vztahy, kariéra a pohled na svět (Arnett 2000).

Oproti adolescenci, která je charakteristická povrchními romantickými vztahy s vrstevníky, ve vynořující se dospělosti můžeme vidět hlubší vazby k partnerovi, vyšší intimitu v emoční i fyzické oblasti. Výstižná je citace autora týkající se partnerských vztahů,

kdy v adolescenci pokládá jedinec otázku: „*Who would I enjoy being with, here and now?*“ v komparaci s otázkou pokládanou ve vynořující se dospělosti: „*Given the kind of person I am, what kind of person do I wish to have as a partner through life?*“ (Arnett 2000, s. 473).

V kariérní oblasti se lidé hlouběji zamýšlí nad tím, co chtějí v dospělosti dělat. Zamýšlí se nad svými silnými a slabými stránkami, zkouší různé směry, kam se v rozhodování své budoucí kariéry vydají. Podle toho také volí své vzdělání. V adolescenci je tato složka reprezentována brigádou nebo jinou krátkodobou zkušeností s prací.

Pohled na svět zde autor zmiňuje v souvislosti s přehodnocením toho, v co člověk věří, když opouští střední školu a jaké úhly pohledu nabízí například studium na univerzitě. Kde se jedinci naskytá možnost svobodné volby, v co chce věřit, jaké jsou jeho hodnoty a životní cíle. Ale jeho součástí je i vyrovnání se s negativním vlivem objevování, náročnými situacemi, kterými může být zklamání v lásce, odmítnutí, neschopnost najít si vysněnou práci, aj. Špatné vyrovnání se s negativními pocity z takových situací je rizikové v tom, že člověk ztratí víru v to, v co věřil v dětství, ale nenajde nic, čemu by věřil namísto toho (Arnett 2000, s. 474).

Vynořující se dospělost coby „*age of possibilities*“ (Arnett 2000, s. 479) s sebou nese touhu po nových a intenzivních zkušenostech, které jsou spojeny nejen s dobrým vývojem do dospělosti, ale také s rizikovým chováním, jako je nechráněný pohlavní styk, užívání drog, pití alkoholu ve větší míře nebo rychlá jízda v autě. Ovšem i takové zkušenosti lze vnímat jako součást hledání vlastní identity. Mladí lidé žijí přítomným okamžikem a prahnou po tom zkusit toho co nejvíce, než je budou tížit závazky dlouhodobého charakteru. Protože právě přijmutí dlouhodobých závazků tvoří jakýsi milník přechodu do dospělosti.

Období vynořující se dospělosti neodpovídá ani popisu období mladé dospělosti, protože pokud se jedinec vývojově zařazuje do období mladé dospělosti, předpokládá se, že dospělosti již dosáhl, což v období vynořující se dospělosti konstatovat nelze. Je zde rozdíl v závaznosti, kdy člověk vývojově dosahující mladé dospělosti nese plně zodpovědnost za svou osobu a je připraven na dlouhodobé závazky pojící se například s manželstvím a rodičovstvím (Arnett 2000).

1.4 Status in-between

Je jedním z charakteristických znaků vynořující se dospělosti. Je to pocit, kdy se mladý člověk cítí být mezi vývojovým obdobím adolescence a dospělosti (Arnett 2007, s. 69 a 71).

Petr Macek, Josef Bejček a Jitka Vaníčková (2007) dali vzniknout jedné z prvních studií o vynořující se dospělosti s názvem *Contemporary Czech Emerging Adults Generation Growing Up in the Period of Social Changes*. Mimo jiné se v ní zabývali i subjektivním vývojovým statutem (dále i ve studii Petra Macka aj. 2015) – do jaké míry se mladí lidé ve věku 19 až 25 let cítí být dospělými. Objevila se zajímavá data, která ukazují, že s plnoletostí mladí lidé zdaleka nedospívají. Přes 60% z respondentů se cítí být něco mezi, 30% se cítí být mladými dospělými a minimum se stále vnímá jako adolescentní. S rostoucím věkem (mezi 26 až 27 let) přibývá lidí, kteří se vnímají jako dospělí, ale pocit mezi adolescencí a dospělosti stále převládá (Macek aj. 2015, s. 7; Arnett 2007, s. 71).

Sami mladí lidé prožívající tento *pocit mezi* označovaný jako *status in-between*, jsou si vědomí, že je to přechodný stav a většina ho považuje za přirozený. Jinými slovy si sami uvědomují, že časem dospějí, jen si nejsou jistí kdy. Tento pocit je vnímaný hlavně mladými studenty nebo pracujícími studenty, ale vyskytuje se i u těch, kteří po střední škole nastoupili do pracovního procesu (zhruba 39% pracujících dotázaných (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 453).

Ve svém bádání jsem zjistila, že mnoho studií získává data hlavně od studentů, proto se začalo vyskytovat označení nestudující skupiny mladých lidí odpovídající věku vynořující se dospělosti tzv. „*the forgotten half of the population*“ (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 471; Arnett 2000, s. 477). Tato skupina je ve studiích často opomíjena. Důvod je prostý – studenti z univerzit jsou přístupnější než pracující, protože většina studií probíhá na akademické půdě.

1.5 Univerzálnost teorie vynořující se dospělosti

Nutno zmínit, že luxus vývojového období vynořující se dospělosti, kdy si jedinec ve věku 18 až 29 let může dovolit odložit důležitá životní rozhodnutí a přijímání dospělých rolí a zároveň zkoumat své možnosti do budoucího života, neplatí vždy univerzálně a neměně. Tento fenomén je pozorovatelný ve vyspělých industrializovaných nebo postindustriálních zemích, kde se klade důraz na vysokou úroveň vzdělání, zaměstnání jsou založena na

informovanosti z oboru a kvalifikovanosti. Zároveň můžeme vidět značný odklad uzavírání manželství a rodičovství na konec období třetí dekády ve prospěch zaměření pozornosti na sebe.

Některé země nebo kultury s jinými praktikami nebo limitací ve vzdělání a možnostech, ukončují období vynořující se dospělosti dříve nebo tento komfort nedovolují vůbec. Například kultury s tradicí pohlavního styku až po svatbě (mormoni v USA) tlačí mladé lidi do hlubších závazků mnohem dříve. Dívce, která v šestnácti porodila dítě, se také značně tenčí možnosti ohledně jejího budoucího života. Vynořující se dospělost je také značně omezena v zemích s autoritářským režimem nebo v rozvojových zemích, kde jsou možnosti zkoumání, kam se může ubírat život mladého člověka, značně limitovány (Arnett 2000, s. 478).

2 Podmínky pro hledání identity v různých oblastech života

Jak již bylo zmíněno, období vynořující se dospělosti je charakteristické především cestou k dosažení vlastní identity. Avšak tato cesta je velmi individuálním procesem, který může být uskutečněn pouze za příznivých podmínek. Jsou to podmínky, které určuje prostředí, ve kterém mladý jedinec žije. Nahlížím je ze dvou hledisek. První z nich jsou celospolečenské podmínky, tzn. široká společnost – stát, kultura a tradice, které formují danou společnost jako celek a ovlivňují tak život jedince. Druhé hledisko je užšího významu, a sice rodinné prostředí, které je primárním zdrojem socializace a míra podpory hraje důležitou roli při hledání vlastní identity jedince. Významnou roli mají i vrstevníci, kteří mají vliv na získání vlastní identity.

Ve smyslu celospolečenských podmínek v českém prostředí vznikla první reprezentativní studie zaměřující se na vynořující se dospělost (*emerging adulthood*) v roce 2007 (Macek, Bejček a Vaníčková). Studie vznikla v reakci na data z minulých dekád, kde byly reflektovány změny v životním stylu a chování jedinců, kteří dosáhli plnoletosti. Věková souvislost s tradicí přechodu do dospělosti je značně oslabena. Souvisí to se zpožděním uzavírání manželství a rodičovství mladých lidí ve věku 19 až 25 let. Mezi léty 1989 až 2000 klesá počet uzavřených manželství o polovinu (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s 445).

Období mladé dospělosti je většinou vnímáno jako pozitivní a potěšující období plné možností. Člověk může svobodně jednat, vcelku bezstarostně a užívat přítomného okamžiku. Na druhou stranu svou nestabilitou a změnami může vést také k negativním pocitům. Mladí lidé zažívají úzkost a pochyby z neschopnosti přijmout odpovědnost za sebe sama a své činy (Macek aj. 2007, s. 460). Mnoho z nich se potýká s hledáním nových rolí. Na rozdíl od adolescence je ve vynořující dospělosti rolí méně a člověk musí opět hledat, jaké role přijme. (Arnett 2007, s. 71).

Avšak nelze přehlédnout poznatek Jeffreyho J. Arnetta (2007), že ve vynořující se dospělosti obecně roste celková spokojenost (*well-being*) v životě mladých dospělých, i navzdory těžkostem, které toto období přináší. Právě díky odložení volby rolí a závazků (které ovšem mohou být i zdrojem stresu a depresí), prožívá většina mladých dvacátníků radost ze svobody a otevírání nových příležitostí, tím pádem dochází ke snížení stresových symptomů a zároveň ke zvyšování sebevědomí, což je na cestě do dospělosti důležitý faktor. Většině se povede adaptovat na vývojové změny dobře, možná i proto, že období vynořující se dospělosti je poměrně dlouhé.

Zajímavá byla Arnettova studie zaměřena na společnost a její hledisko na dnešní mladé dospělé ve věku 18 až 29 let. Arnett (2007) tvrdí, že společnost je v dnešní době zasažena „kultem mládí“ – v centru moderního smýšlení je mladý člověk plný ideálů, je velice aktivní, atraktivní a sebevědomý. Své problémy a obavy řeší s jistou nonšalancí a příliš se nezajímá o to, co bude v budoucnu, žije naplno přítomným okamžikem (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 471). V Americe je pohlíženo na mladé lidi ve vnořující se dospělosti negativně – „*quarter life crisis*.“ Symbolizuje těžkosti hledání místa ve společnosti dospělých. Arnett (2007) považuje toto tvrzení za přehnané. Mladí trpí úzkostí z neúspěchu, ale nevnímá to jako krizi identity. Řeší také otázku prospěšnosti vnořující se dospělosti pro společnost. Podle něho je špatné vnímání společnosti, které považuje mladé lidi ve věku 18 až 29 let za jedince, kteří odmítají dospět, nechtějí přijmout zodpovědnost za sebe ani své činy. Možná jsou jen velmi uvážliví ohledně své budoucnosti, proto uzavírají závazky až na konci dvacátých let. Právě proto je prospěšná. Lidé mají volbu nevhodnějšího partnera, povolání, atp. Na druhou stranu s sebou nese i rizika v podobě příliš vysokých očekávání, která těžko zapadnou do světa dospělých (Arnett 2007). Psycho-sociální moratorium a nespočet možností k exploraci, je hlavní rozdíl oproti generaci minulé, která byla vázána dobou totalitního režimu (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 445).

2.1 Vliv historického kontextu na dnešní generaci

Na každou generaci působí řada faktorů, které do velké míry ovlivňují jejich životy. Generace dnešních dvacátníků – moje generace - toho není výjimkou. Vliv historické zkušenosti, kulturní tradice, ale i politické, sociální nebo ekonomické změny, to vše se podepsalo na životně každého mladého člověka ve třetí dekádě věku. Je to však vliv rodičů, který nás formuje od počátku našeho života. Co nás však výrazně odlišuje od generace našich rodičů je především svoboda volby (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 472). Svoboda v rozhodování a jednání je luxus, který minulá generace neměla. Žijeme v liberální společnosti. Dnešní „milleniálové“ mají možnost odkladu svých závazků na později, necítí takový tlak v rozhodování, jaký byl vyvíjen na generaci našich rodičů. Jsou také otevřenější v objevování nových možností jak v lásce, tak kariéře.

Generace narozená v osmdesátých letech dvacátého století vyrůstala v éře totalitního režimu, která se vyznačovala nízkou mírou osobní svobody, velkou závislostí na autoritě a vynucováním očekávaného chování ve prospěch režimu. Možnost studovat na vysoké škole byla velmi omezená, stejně jako volba kariéry. Vstup do dospělosti byl závislý na sociální i

finanční pomoci rodičů (například pomoc se založením vlastní rodiny a vytvoření zázemí). Lidé byli závislí na kontaktech, které si během života vytvořili. Časté střídání práce bylo vnímáno negativně, lidé povětšinou zůstávali v jedné práci po celý život. Byla zavedena povinná vojenská služba, která měla velký vliv na život mladých mužů (Macek aj. 2015, s. 3).

V devadesátých letech přišla změna. Autoři tuto dobu označují jako věk adolescence, kdy lidé hledali novou osobní i národní identitu a dostali možnost sociálního moratoria, coby odložení důležitých závazků (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 447). S revolucí přišla vlna optimismu z lepších zítřků. Doposud zajišťoval sociální jistoty stát, lidé museli převzít zodpovědnost za vlastní život. Učí se „dospělému chování“ a řada z nich je nucena přehodnotit svůj žebříček hodnot. V polovině devadesátých let však tvrdě naráží na realitu (Macek aj. 2015, s. 3). V české zemi je politická i ekonomická krize. Generace našich rodičů v tomto období zažívala plno krizí a obav, někteří mladí dospělí přebírají tyto pocity i dnes (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 460). Nové milénium je vnímáno jako období pomyslného dosažení dospělosti. Významnou událostí je vstup do Evropské unie v roce 2004, kdy národ získal svou identitu. Evropské země mají jedno společné: touhu po svobodě a užívání si života předtím, než přijmout dlouhodobé závazky (Macek aj. 2015, s. 4).

V literatuře se také můžeme dočíst o tzv. post-komunistickém syndromu, který se dotýká generace našich rodičů. Obecně je charakteristický nízkou sebedůvěrou, vyhýbání se iniciativě a jistou mírou pesimismu (Macek, Bejček a Vaníčková 2007, s. 446).

Na rozdíl od jiných západoevropských států se na základě prudkých historických změn vytvořila silná tradice mezigenerační solidarity v rodině. Mnoho mladých dospělých počítá s tím, že se v budoucnu o své rodiče postarají, zároveň řada z nich spoléhá na podporu z rodiny, a to jak sociální tak finanční (Macek aj. 2007).

2.2 Vliv internetu na generaci dnešních dvacátníků

V posledních patnácti letech se zvyšuje možnost internetového připojení mladým lidem. Je to jeden z mnoha rozdílů, který odlišuje dnešní generaci dvacátníků od té předchozí. Dnes si prakticky nedokážeme představit svět bez internetu. Dnešní generace již vyrůstala s tímto trendem, který má spoustu výhod (rychlejší komunikace, užitečnost, informovanost například), ale nese s sebou i řadu rizik. Oproti minulé generaci zde vzniká nová forma sociální interakce.

Ve vztahu k lidem ve věku 18 až 29 let se objevila studie zaměřující se na problémové chování v online prostředí, zkoumající problematiku navazování přátelství ve spojitosti s konceptem internetové závislosti (internet addiction disorder). Někteří využívají internet pro udržování stávajících vztahů, ale i k navazování vztahů nových s lidmi, které v reálném světě neznají. Je známo, že mladí využívají internet častěji než starší, mají vyšší potřebu zařazení mezi vrstevníky. Online prostředí může sloužit také jako emocionální podpora při úzkostech a depresích, ale pokud je využíváno tak často, že zasahuje do osobního kontaktu s lidmi nebo do jejich běžného života, může se jedinec potýkat se závislostí (Blinka, Brown a Shamel 2012).

Existují kritéria, která upozorňují na možnost internetové závislosti, k uvážení odborné pomoci ohledně problému závislosti by mělo dojít, pokud ona či on splňuje šest bodů z patologického užívání internetu. Prvním alarmujícím znakem závislosti je pokud se jedinec stává nápadně závislým, tzn., že užívání internetu je jeho/její hlavní náplň dne. Jedná se o kognitivní i behaviorální závislost. Pozorujeme prudkou změnu nálad v souvislosti s tím, jestli je jedinec na internetu a sociálních sítích či nikoli. Zkracuje se tolerance bytí v offline prostředí a zvyšují se dávky bytí online. Jedinec trpí abstinenčními příznaky a dochází k častým konfliktům s blízkými a okolím. Je zde patrná tendence k návratu (relaps neboli znovuobnovení) k návykovému chování, pokud se závislost podařilo dostat pod kontrolu (Blinka aj. 2012, s. 382).

Vznikla zajímavá data ukazující, že necelá polovina účastníků má výhradně přátele z reálného světa a preferuje kontakt z očí do očí. Necelá třetina pak měla třetinu nebo méně přátel online. Čtvrtinu tvořila skupina preferující online prostředí v navazování nových kontaktů (Blinka aj. 2012, s. 384). Přičemž skupina orientující se výhradně na prostředí reálného světa měla o polovinu méně přátel než zbylé dvě skupiny. Škála internetové závislosti byla vyšší u internetově orientované skupiny než u jiných. Tendenci k závislosti však nemá pouze tato skupina, ale i lidé komunikující s přáteli z reálného světa online. Skupina s vyrovnaným počtem offline i online přátel byla nejvíce adaptabilní do obou prostředí. Měli nejvyšší počet přátel celkově, a také blízkých přátel. Měli zároveň i nejvyšší počet offline přátel, které potkali v online prostředí (Blinka aj. 2012, s. 386).

V závislosti hraje důležitou roli nízké sebevědomí, kdy jedinec může hledat v online světě formu emocionální podpory. Ideální profil člověka závislého na internetu je především

preferenci komunikace online, navazování kontaktů online a nízké sebevědomí (Blinka aj. 2012).

Ve své práci jsem pokládala za důležité zmínit tento aspekt, protože dnes je nedílnou součástí života nás všech. Bezsporně formuje sociální interakci mezi mladými lidmi ve věku 18 až 29 let a je to jeden z hlavních rozdílů oproti generaci minulé. Více se na problematiku internetu v životě dnešních dvacátníků zaměřím ve své praktické části práce.

3 Oblasti hledání identity ve vynořující se dospělosti

Jak bylo řečeno, cesta do dospělosti jde ruku v ruce se získáním vlastní identity. Každý jedinec hledá svůj vlastní způsob, jak identity dosáhnout. Jedná se o individuální proces, který ovšem nemusí nutně končit nabytím vlastní identity. Existují lidé, kteří ani po vstupu do dospělosti svou identitu zcela nenalezli.

Tím se dostávám k samotné definici pojmu identita – znamená, že někam patřím, náležím, jsem sám sebou. Důležitá je role závazků. Získané zkušenosti, vnímané pocity a prožitky k vlastnímu já jsou promítnuty do oblastí života, do uspořádaného celku směrem k daným cílům a závazkům (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 26). Oblasti, kde mladí lidé ve vynořující se dospělosti získávají vlastní identitu lze rozčlenit do několika životních dimenzí, kde lze pozorovat exploraci možností a míru závaznosti – rodina, vztahy a kariéra (vzdělávání a budoucí práce). Zajímá mě také celková spokojenost v životě při cestě za získáním vlastní identity. Mladí lidé ve věku 18 až 29 let stojí před řadou rozhodnutí, která často ovlivní celý jejich život, proto je žádoucí, aby se před samotným rozhodnutím ujistili, že dané rozhodnutí je to, které vsutku chtějí. Proces zjišťování možností, alternativ vlastní identity a explorační současných závazků, tzn. do hloubky, kde stojím, co mě tvoří, kam chci směřovat, se nazývá explorační identity. Může trvat i celou dekádu období vynořující se dospělosti a opět je velmi individuální (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 27).

Závazky jsou postupně utvářeny směrem k našim životním cílům, utváří nás. Tvoří jakousi sestavu voleb, kým jedinec je. Při jejich exploraci je nejvíce rozvíjena autonomie (autorství našich činů), při rozhodování zjišťujeme, kdo jsme, učíme se sebeprosazování. Tato rozhodnutí však nemohou být učiněna bez stanovení si vlastních životních silů (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 28). Zaměření se na sebe sama (*self focused*) jako uvědomění si vlastního života a uchopení do vlastní rukou je nezbytnou podmínkou pro přijetí budoucích závazků (Arnett, 2004).

Nastavení cílů a tvorba identity jsou navzájem propojeny a záleží na tom, zda se člověk zaměří na cíle v jedné oblasti nebo v několika různých. Od stanovených cílů se dále odvíjí důležitá životní rozhodnutí (odchod ze školy do práce, založení rodiny, navazování pevných vztahů). Osobní cíle závisí také na motivech jedince a jsou do velké míry ovlivněny kulturou, ve které žije. Lidé ve věku 18 až 24 let stále studují (v roce 2014 60% Čechů a každý rok je zaznamenáno zvýšení). Ve studii Lucie Kváskové, Jana Širůčka aj. z roku 2020 o osobních cílech a identitě si lze všimnout, že nejvíce osobnostních cílů je spojeno s oblastmi

partnerství a vzdělání. Mění se míra závaznosti v daných oblastech. Ale pokud má člověk vysokou míru závaznosti v práci a partnerství, je více spokojen i v jiných oblastech života, včetně zvládání stresu (2020, s. 3). Účastníci ve studii měli stanovit 3 životní cíle, které kategorizovali do 3 oblastí – vzdělání, práce a vztahy (láska). Objevily se zajímavé výsledky. Čeští mladí preferují cíle v oblasti vzdělávání (nutno dodat, že vzorek účastníků tvořili vysokoškolští studenti, pracující mladí nebyli do této studie zahrnuti) – okolo 80% preferencí, oblasti vztahů a práce byly zmíněny zhruba polovinou účastníků (2020, s. 4). Pokud měli účastníci vyšší závaznost v partnerství, volili cíle v oblasti vztahů, takto tomu bylo i s oblastí kariéry. Na závěr je nutno zmínit, že formování identity souvisí s plněním daných cílů.

3.1 Autonomie

Ve mnou zkoumaných oblastech života můžeme vidět jeden společný prvek napříč všemi oblastmi života, a sice různé formy nabývání autonomie. K autonomii v období vynořující se dospělosti lze přistupovat různě. Ježek, Macek, Michalčáková, a Bouša (2014) ve své studii sledují autonomii ve smyslu separace, kde zohledňují důležitou roli rodičů, ale nahlíží na ni i z hlediska subjektivní zkušenosti. Tvoří nedílnou součást vývojového procesu.

Ve vývojové psychologii se setkáváme se několika přístupy v otázce autonomie. Prvním z nich je kognitivní hledisko. Zaměřuje se hlavně na vědomí vlastní účinnosti jedince (*self-efficacy*). Mladý člověk si je vědom toho, jaký dopad mají jeho rozhodnutí a činy a přijímá za ně zodpovědnost. Jedná se o samotný proces rozhodování. Psychodynamický přístup pozoruje změny ve vztahu rodič – dospívající. Posledním z přístupů je eklecticismus. Vybírá myšlenky z obou výše uvedeným hledisek. Z psychodynamiky sleduje proces separace. V kombinaci s kognitivním přístupem – sebeurčující teorií – já v procesu dělání rozhodnutí (*self-agency*), jakýmsi smyslem pro kontrolu svého jednání (Ježek aj. 2014, s. 54).

Autonomie ve smyslu separace má dva aspekty – separaci v pozitivním slova smyslu, kdy nedojde k přerušení vazeb s rodiči, jejich vztah se promění na rovnocenný, kdy si jedinec uvědomí autorství svých rozhodnutí. Jeho jednání je nekonformní, stojí si za svými názory vůči rodičům. Pokud je vztah s rodiči nějak narušený nebo nestandardní či slabý, může dojít k odloučení, přerušení citové vazby (*detachment*), která se řadí mezi patologické jevy a jedná se o špatné nastavení vztahu (Ježek aj. 2014, s. 55). Na druhou stranu dnešní dvacátníci mohou pociťovat tlak s vyšší mírou zodpovědnosti v rozhodnutích a závazcích a to může vést ke stresu a úzkostem. Je nutno zmínit i aspekt sebevědomí, které v procesu rozhodování má důležitou roli resp. v období vynořující se dospělosti a procesu sebeobjevování je

pravděpodobné, že jedinec může chybovat, ale „čím víc vím, kým chci být,“ tím pevnější a jasnější rozhodnutí budu dělat (Ježek aj. 2014, s. 62). Zvládnání vlastního prožívání (*self environment mastery*), vlastní sebespráva a síla vlastního jednání je součástí úspěšné cesty do dospělosti (Ježek aj. 2014).

Sami mladí dospělí vnímají peníze jako mediátor realizace autonomního chování, ať už v oblasti bydlení, práce, rozhodování. Jinými slovy že s penězi se otevírají možnosti k dosažení sociální i finanční autonomie.

Podle studie Petra Macka aj. (2015, s. 4) řadíme mezi tradiční sociologické znaky přechodu do dospělosti: opuštění domova, vlastní pracovní kariéru, pevný partnerský vztah, popřípadě svatbu a rodičovství. Podle jiných je nutno přidat aspekt přijetí zodpovědnosti za své rozhodování a jednání (Lacinová aj. 2016, s. 10).

Autonomii lze popsat i z hlediska sociální a individuální svobody. Význam svobody v porovnání s předchozí generací se hodně změnil. Mladí dospělí cítí méně tlaku v rozhodování důležitých rozhodnutí a jsou otevřenější v objevování různých možností jak ve vztazích, lásce, studiích, kariéře atp.). V psychologii je svoboda vnímána jako pojem několika forem autonomie. Jednou z nich je objektivní autonomie, která nese význam odloučení od rodičů v psycho-dynamickém smyslu. Druhou lze definovat jako subjektivní autonomii (*feeling of agency*), která znamená uvědomění si vlastního jednání, vlastní inicializace, kontroly nad sebou, tj. kontroly nad tím, co dělám nebo si myslím (Macek aj. 2015, s. 7). Pojetí závazků se také mění, zejména v jejich konkrétnosti a jsou spojeny s kontrolou jednání a osobní perspektivou (Macek aj. 2015, s. 10).

Dnešní dvacátníci vnímají dva současně probíhající přechody. Jedním z nich je ekonomické osamostatnění. Tzn. ukončení studia a nastoupení do pracovního procesu a žít bez finanční podpory rodičů. Druhým aspektem je sociální autonomie. Opuštění domova a bydlení ve svém, popřípadě založení vlastní rodiny (Macek aj. 2015, s. 4). Přejít do dospělosti může trvat i celé období vynořující se dospělosti. Je nutno zdůraznit, že je to sebe vnímající proces, kdy v průběhu dochází k nastavování životních cílů a hodnot a exploraci vlastních možností spolu s tvorbou dlouhodobých závazků. Ovšem většina mladých dospělých se orientuje na krátkodobé časové období a dlouhodobé závazky uzavírá až ke konci třetí dekády života (Lacinová aj. 2016).

Do všech zkoumaných oblastí života dnešních pozdních adolescentů/mladých dospělých, kterými se studie zabývají, lze promítnout neustálé hledání vlastní identity a snahu o dosažení autonomie. Z toho lze vyvodit, že období mezi léty 18 až 29 je vskutku dobou zaměřením se na sebe (*self focused*). Mladí dospělí zkoumají své možnosti v životě i míru závaznosti, s jakou v krátkodobém horizontu zvládnou pracovat, milovat, obecně jednat, chcete-li.

V této kapitole se zaměřím i na vnější vlivy, které mají vliv na získání identity mladého člověka – vztahy s rodiči, vrstevníky a partnerské vztahy, tj. nejbližší okolí a jím projevovaná míra podpory. Dále pak zmíním vliv představy o vlastní budoucnosti dnešních dvacátníků a budování kariéry.

3.2 Proměny ve vztahu rodič – potomek ve vynořující se dospělosti

Ve studii Petra Macka, Josefa Bejčka a Jitky Vaníčkové (2007) si lze všimnout důležité role rodičů v procesu osamostatňování. Jak bylo řečeno rodinná sounáležitost má v naší zemi dlouho tradici a není tomu výjimkou ani v generaci dnešních dvacátníků. Mladí lidé ve vynořující se dospělosti stále velmi spoléhají na podporu od svých rodičů. Především z finančního hlediska – je po ně výhodné bydlet doma, protože především studenti nedisponují velkým množstvím peněz na vlastní bydlení a často svým rodičům přispívají na bydlení. Ze sociálního hlediska je pro ně bydlení u rodičů bezpečným prostředím, jakousi základnou, ze které snáze mohou zkoumat své možnosti a hledat vlastní identitu. Ekonomická závislost na rodičích je podmíněna mnoholetou tradicí mezigenerační solidarity v rodině, která pramení z vlivu totalitního režimu, kdy lidé zakoušeli mnoho nejistot a chaos. V 80. letech minulého století převládalo přesvědčení, že po dosažení určitého vzdělání či kvalifikace se mladí lidé ihned osamostatňují. Vstupovali do pracovního procesu mnohem dříve než dnešní Evropané, stejně jako do manželství a zakládání vlastní rodiny (Macek, Lacinová aj. 2016, s. 43).

Pokud mladý člověk v dnešní době studuje a bydlí na kolejích, tak se domů se vrací minimálně na víkendy a bydlení mu často alespoň z části financují rodiče. Ani to nelze brát jako autonomní jednání. Na druhou stranu finanční i sociální nezávislost (jinými slovy člověk bydlí sám a financuje si bydlení sám) sami mladí vnímají jako jeden ze znaků dospělosti. I to je možná důvod, proč se pracující lidé ve věku 18 až 29 let cítí být více dospělí než studenti, více než polovina pracujících bydlí sama (Macek aj. 2007, s. 454). V jistých případech sami rodiče nechtějí, aby se jejich potomek odstěhoval a stal se zcela nezávislým. Zde je patrný

silný vztah rodič – dítě, kdy potomci takových rodičů vnímají starání se o ně jako důležitý úkol a závazek (Macek aj. 2007, s. 470).

Velmi často využívají rodiče mladých lidí své sociální kontakty v otázce hledání práce. Zároveň pokud dojde k selhání v exploraci svých možností a identity v některé z oblastí (například rozchod s partnerem, nevyhovující zaměstnání), mohou se mladí lidé vracet ke svým rodičům a hledat u nich podporu. Autoři Macek, Lacinová a kolektiv se ve své studii *Cesty do dospělosti* mluví o této problematice jako o fenoménu tzv. bumerangových dětí (2016, s. 43).

Zájem a podpora rodičů jsou v životě mladého člověka ve vymořující se dospělosti důležitými aspekty ve vývoji jeho cesty do dospělosti. Zejména důvěra rodičů v jejich potomka v oblasti rozhodování a poskytnutí bezpečí. Pozice rodičů je tedy stabilní – nezávislá na změnách v jiných vztazích, například v partnerství. Zajímavým poznatkem je, že dnešní generace dvacátníků opouští domov okolo 24. roku, což je pouze o rok dříve než generace předchozí (Macek, Lacinová 2016, s. 42, 43). Pevné vztahy v rodině také napomáhají ve víře ve vlastní schopnosti v budování budoucí kariéry (Kvitkovičová aj. 2017, s. 2).

Vztah s rodiči je nutno měnit. Proměna je patrná hlavně v pomyslném zrovnoprávnění rolí ve vztahu rodič – dítě. Upouští se od autority rodičů, roste odpovědnost potomků, kterou berou sami za sebe a postupně dochází ke zvýšení celkové autonomie. Dospělost však neznamená ztrátu vztahu s rodiči, pouze nabývá nové podoby. Hlavní snahou je zachování blízkého vztahu s rodiči (*autonomy relatedness*) bez nezdravého odloučení (*detachment*) (Macek, Lacinová aj. 2016, s. 47).

Při proměně ve vztahu s rodiči může docházet k mezigeneračním konfliktům a zvýšené potřebě prosazování vlastních názorů a představ (Macek, Lacinová aj. 2016, s. 41 - 44). Přírozeným procesem osamostatňování od rodičů je také upřednostnění partnerských a přátelských vztahů. Odchod z domu může mít i pozitivní vliv na vztahy v rodině – členové jsou si vzácnější, a také vlivem nabývání podobných rolí, kdy se z dětí stávají rodiče a manželé. Sdílejí spolu každodenní radosti i strasti (Macek, Lacinová aj. 2016, s. 47 – 48).

Z perspektivy rodičů může být odchod dětí náročnou situací. Macek, Lacinová a kolektiv (2016, s. 53 – 55.) mluví o tzv. *helicopterparenting*, kdy rodiče mají stále potřebu kroužit okolo svých dětí a snaží se jim pomoci a chránit je. Takové jednání může mít negativní dopad na adaptaci mladých lidí, zejména při přechodu na vysokou školu.

V extrémním případě může docházet k naprostému maření dospívání, ale mnoho rodičů nahlíží na osamostatňování svých dětí s jistou radostí a hrdostí. Způsob rodinného fungování se značně odráží v životě mladých dospělých, proto je žádoucí, aby byl průběh „opouštění hnízda“ hladký.

Ve svém bádání jsem narazila na zajímavou studii autorů Almenary, Umemury a Macka (2016), kteří se zabývali působením vztahu rodič – dcera právě v období vynořující se dospělosti ve spojitosti s poruchami příjmu potravy. Autoři jsou přesvědčeni, že nezdravé hubnutí u mladých žen je spojeno s myšlenkou západního ideálu krásy, důležitostí vzhledu a strachem z tloušťky. Všimají si, že v době po pádu komunismu přibývá psychologických onemocnění poruch příjmu potravy (2016, s. 226). Výsledky studie ukázaly, že s nezdravým hubnutím souvisí charakteristiky vztahu s matkou, nikoli s otcem. Konkrétně nízká důvěra, vysoká míra odcizení a psychická kontrola ze strany matčina přístupu.

Během jednoho roku okolo 40% žen ze souboru přešlo na dietu – z toho 33% se rozhodlo hubnout nezdravě – vynechávaly jídla, jedly málo nebo využívaly náhradu potravy (drinky, proteinové jogurty apod.). Necelá desetina žen byla klasifikována jako chronické dietářky (Almenara, Umemura a Macek 2016, s. 222).

Z výsledků studie je patrné, že role rodičů je i u téměř dospělých jedinců důležitá. Rodiče stále mohou kontrolovat stravovací návyky svých dcer, proto je důležitá komunikace a respekt ve vztahu rodič – mladý dospělý (Almenara, Umemura a Macek 2016, s. 217).

Na závěr zmíním, že ve vývoji mladého člověka ve třetí dekádě života, který získává svou identitu, pozitivní vztah s rodiči jedním z aspektů, který může výrazně ulehčit cestu do dospělosti. Naopak negativní vlivy v onom vztahu mají za následek řadu překážek, které mohou komplikovat úspěšné nabytí identity.

3.3 Celková spokojenost v životě (well-being) a aspekt stresu

Studie zaměřené na tuto problematiku se orientují především na vysokoškolské studenty coby národní investici do budoucna. Kvintová a Sigmund (2012) tvrdí, že úroveň mentálního zdraví vysokoškolských studentů je obecně horší než úroveň nestudujících lidí stejného věku. Je to právě stres a často přílišná zátěž, která pramení z akademických povinností, co studentům znesnadňuje udržet si optimální mentální zdraví. I přesto je populace ve věku 20 – 30 let skupina s nejnižší nemocností a smrtností (Kvintová a Sigmund

2012, s. 59). Spokojenost v životě se významně pojí se sebepřijetím jako jedním z hlavních faktorů zvolení vhodných copingových strategií (Šolcová a Kebza 2012).

Pokud student trpí přílišnou zátěží, hrozí, že selže v adaptaci na své prostředí a řadě psychických problémů. Stres ovlivňuje celkový akademický výkon studenta – nedostatek dobré nálady, snížení imunity psychická nestabilita a celkově snížená úroveň péče o sebe. 25 – 30% studentů pociťuje úzkost v době zkoušek (Kvintová a Sigmund 2012, s. 63). Mnoho studentů se potýká s tlakem, aby byli úspěšní, soutěží se spolužáky nebo s obavami uplatnitelnosti na trhu práce. Mimo to působí velkou psychickou zátěž samotný přechod ze střední školy na univerzitu. Student je nucen adaptovat se na nové situace a cizí prostředí. Kontakt s rodinou je omezen, oslabuje se vazba s dřívějšími přáteli, proto je nutné zapadnout do vrstevnického kolektivu na univerzitě. Mladí lidé ve věku 18 až 29 let již navazují smysluplnější vztahy, které mohou působit těžkosti zejména v hledání ideálního partnera, které může narážet na přehnaná očekávání. Mnoho studentů má obavy z finanční nejistoty a budoucnosti. Čelí také závažným životním rozhodnutím (na rozdíl od adolescence), například samotná volba univerzity jako volba cesty, kam se chce mladý člověk směřovat, souvisí s nastavením životního cíle (Kvintová a Sigmund 2012).

Při volbě copingových strategií je nutné zohlednit osobnostní rysy a víru ve vlastní schopnosti (*self-efficacy*). Vysoká úroveň vlastní účinnosti zvyšuje efektivitu konstruktivní volby copingových strategií. Souvisí také s kognitivním rozvojem – vysokou úrovní motivace a úspěšnému plnění akademických povinností. Lidé, kteří jsou sebevědomí v řešení každodenních situací, mají tendenci k volbě pozitivních copingových strategií, což je efektivní cesta při řešení problémových situací. Zároveň studenti, kteří věří svým schopnostem v dosažení stanovených cílů, jsou zdravější, efektivnější a úspěšnější. Mají nižší hladinu stresu (Chýlová a Natovová 2013, s. 197). Špatné nastavení a coping vedou také ke snížení akademického výkonu. Existuje vztah mezi copingovými strategiemi a podpůrnými faktory (například vzdání se kouření nebo alkoholu). Dobré nastavení a volba pozitivních strategií zvládnání stresu vedou k větší spokojenosti v životě (*well-being*) a zvyšují i kvalitu mentálního zdraví (Chýlová a Natovová 2013). Podle Eysneckova systému zvládnání zátěžových situací existují dvě povahy lidí – extravertní a neurotická. Extraverze představuje pozitivní cestu zvládnání, zatímco neuroticismus negativní přístup s vysokou mírou stresu (Šolcová a Kebza 2012, s. 167). Úlohu při dobrém zvládnání stresu hraje i svědomitost

studenta a dobré učící návyky. Řádné plnění svých povinností a aktivní řešení problémů je žádoucí pozitivní coping (Kvintová a Sigmund 2012, s. 66).

Populace mezi léty 18 až 29 let představuje skupinu s nejnižší úrovní nemocnosti a úmrtnosti. Kromě jiných faktorů ovlivňujících spokojenost v životě (*well-being*), zohledněme také vliv životního stylu. Ke snížení problémů na úrovni mentálního zdraví kromě vysoké úrovně zvládnání stresu napomáhá také zdravá fyzická aktivita. Celkově vyšší míra spokojenosti v životě byla pozorována u studentů s aktivním životním stylem oproti těm, kteří aktivní nebyli. Fyzická aktivita pomáhá v různých oblastech zdraví – somatická, mentální kondice, duševní výkonnost aj. (Kvintová, Kudláček a Sigmundová 2016, s. 184 – 185). Univerzitní studenti trpí vyšší mírou distresu oproti stejně starým pracujícím ne-studentům. Mají také vyšší míru stresu než zbytek populace, proto vhodná volba copingových strategií je na místě (Kvintová, Kudláček a Sigmundová 2016).

Spokojenost v životě je důležitým aspektem při nabývání identity a pozitivní zvládnání náročných situací ulehčuje mladým lidem v procesu rozhodování. Avšak v otázce copingu je nejdůležitější víra ve vlastní schopnosti.

3.4 Vztahy

Změny v preferencích citové vazby jsou dány vývojem. V dětství převládá silná vazba na rodiče. S věkem se objevují přátelské vazby mezi vrstevníky. V adolescenci začínají povrchní partnerské vztahy, které se ve vynořující se dospělosti prohlubují. Umemura, Lacinová a Macek zjistili, že během bouřlivého období vynořující se dospělosti, spousta mladých lidí objevuje nové možnosti v partnerských vztazích, samotní mladí se liší v preferencích citové vazby v romantickém vztahu a mírou závaznosti. Mění se i vazby s přáteli, ale zajímavým poznatkem je, že změny v citové vazbě na rodiče jsou nevýrazné (2014, s. 2).

Pokud je vztah s rodiči neporušený a kvalitní je předpoklad pro lepší vývojové výsledky. Naopak je-li nastavení ve vztahu k rodičům špatné, může dojít k patologické ztrátě citové vazby (*detachment*). Rodiče mladých lidí ve věku 18 až 29 let jsou méně zainteresovaní do rozhodování a jednání svých potomků, proto se stává jejich vztah více autonomním, nezávislým. Zároveň ti, co zkoumají více svou identitu v tomto období, se zdravě separují od svých rodičů, na rozdíl od těch, kteří nemají tak silnou potřebu. Mohou se pak potýkat s neschopností osamostatnění od rodičů a potřebou blízkosti. Zároveň ti, kteří žijí

odděleně od rodičů, vykazují zlepšení ve vztahu s rodiči. Možná příčina je větší vzácnost setkávání se a potřebné soukromí (Umemura aj. 2014, s. 3).

Vynořující se dospělost je charakteristická navazováním smysluplnějších vztahů, proto se nelze divit, že v tomto období stoupá preference romantických vztahů. Pokud stoupá preference romantického vztahu, zvyšuje se vazba na partnera a zároveň je negativně ovlivněna preference vazeb s přáteli. Dva roky trvá vybudování vazby na partnera, proto jeho preference stoupá, po uplynutí tohoto času se stává preference stabilní. Roli hraje i délka partnerského vztahu, kdy s delším vztahem roste i preference (pozitivně koreluje) na partnera opět v neprospěch preference vztahu s přáteli, žádný rozdíl není v preferenci citové vazby na rodiče, přičemž ženy preferují více vazbu na matku a partnera než muži (Umemura aj. 2014, s. 5). Svou roli zaujímá i míra závaznosti v romantickém vztahu, kdy s rostoucí závazností roste i preference partnera. Preference vazby na otce a přátele se výrazně nelišila mezi muži a ženami.

Možné vysvětlení neměnicí se preference vazby ve vztahu k rodičům je, že mladí lidé zažívají stresující životní změny na své cestě do dospělosti a rodiče často figurují jako podpora při jejich objevování a hledání (Umemura aj. 2014, s. 9).

Ve studii z roku 2017, která se zabývala právě délkou romantického vztahu, bylo zjištěno, že délka vztahu nehrála roli pro lidi, kteří začali a ukončili partnerský vztah mezi zkoumanými obdobími (začátek a konec 1 roku). Z dlouhodobého hlediska, kde jedinci setrvali ve vztahu v řádu několika let, časem klesala preference na vazbu s partnerem ve prospěch vazby na přátele. Pokud však na začátku roku jedinci vztah měli a následně se rozešli, stoupají preference pro přátele a klesají pro vztah (Macek, Umemura, Lacinová, aj. 2017, s. 11).

Počet partnerů před jedním konečným neznamená nutně vyšší kvalitu manželského vztahu, spíše naopak. Mladí lidé mají sice více času, prostoru a možností vstupovat do více partnerských vztahů oproti minulosti a značně tuto oblast podrobit exploraci, ale romantické vztahy mohou být spojeny s traumatizujícím zážitkem z rozchodu, nedůvěrou atp. Někteří věří v existenci potencionálně lepších partnerů. Přibývá vztahů společného soužití místo manželského svazku, přesto je nelze vnímat jako přechodné (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 60). Je to opět jeden ze znaků nestability, která je pro období třetí dekády charakteristická.

Je nutno se zamyslet nad mírou závaznosti v partnerském vztahu. Oproti adolescenci, lidé mezi léty 18 – 29 méně věří v „dokonalost“ lásky, stávají se z nich realisté, ale stále věří v „toho pravého“ ve vztahu. Právě náročné preference partnerských vztahů jsou pro tyto mladé jedince úskalím. Jejich představy se často neshodují s realitou. Zvyšuje se výskyt vztahů s nízkou mírou závaznosti nebo s její úplnou absencí – vztahy na jednu noc, přátelé s výhodami, on-again/off-again (návraty do zaniklých vztahů). V takovýchto vztazích hraje roli úzkostnost v citové vazbě (jsme na partnera zvyklí, nechceme být sami, vyznačují se kontrolou a závislostí (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 68).

Kolem 21. roku se objevují subjektivně kladené požadavky na celoživotního partnera, jedinci hledají smysl v lásce a partnerství, což je považováno za jeden z vývojových úkolů na cestě do dospělosti. Objevuje se také více praktických otázek ve vztahu – finanční otázka nebo společná představa do budoucna (2016, s. 64).

S oblastí vztahu souvisí také sexuální chování jedince. Je ovlivněno jak biologickými tak kulturními faktory. Ovšem přibývá zde dimenze sebevímání (*self-esteem*), která je klíčová v otázce hledání identity. Sexuální chování je motivováno různými cíli a potřebami (např. motivy chuťové, averzní, přístupové nebo vyhýbavé). Lidé s vysokou mírou vyhýbání se závazkům (mají problém s vazbou na druhé) se snaží sexuálně zapůsobit na své vrstevníky, lidé s úzkostí z navázání vazeb zase využívají sex ke snížení nejistoty ve vztazích (souvisí to velmi s celkovou úzkostností ve vazbě na partnera. Vyhýbavost ve vazbách je spojena s užíváním sexu jako prostředku k manipulaci s druhými. Je negativně spojena s emocionální blízkostí a ujišťováním, které jsou brány za cíl sexu (Lacinová aj. 2015). Extrémní blízkost ve vztahu (*attachment anxiety*) je znakem nejistoty v rozhodování nebo i o sobě, proto se jedinec příliš upíná na partnera ve vztahu. Sebevímání v oblasti sexu figuruje v dimenzi úzkostnosti z vazby, tj. díky sexu vnímám sebe sama lépe.

Vyhýbání se vazbám a úzkost z vázanosti k někomu jsou pouze slabě spojené s různými motivacemi pro sex v různých vztazích. Mužská motivace pro sex není spojena se sebevímáním na rozdíl od ženské, kdy vyšší sebevímání lehce zvyšuje vnitřní motivaci pro sex a snižuje motivace vnější. Avšak vazbové dimenze (úzkost a vyhýbání) ovlivňují mužskou motivaci mít sex více než ženskou (Lacinová aj. 2015).

Hledání identity v oblasti vztahů je determinováno kromě partnerů také vrstevníky. Lidé ve stejné fázi života fungují jako poradci v řadě oblastí hledání identity (vztahy a kariéra

například). Mohou pomoci v otázce ujasnění toho, kdo jsem (*Self concept of clarity*) nebo mohou mít funkci psychické podpory v období plném nejistoty a chaosu (Kvitkovičová aj. 2017, s. 3). Je zajímavé, že z časového hlediska se mění důležitost vazeb i v oblasti rozhodování své kariéry. V časovém období dvou let lze vyvodit, že v čase začátku studie měly vliv na rozhodování v kariérní oblasti všechny figury (rodiče, partner i přátelé), ale v druhém pozdějším období měl zásadní vliv pouze partner. Z dlouhodobého hlediska je tedy důležitá role partnera více než ostatních, kdy je komunikace o kariéře a její budoucnosti přeměřována z rodičů na osobu partnera, se kterým si jedinec představuje možnou budoucnost (Kvitkovičová aj. 2017, s. 10-11).

3.5 Kariéra

Profesní vývoj jedince je důležitý v exploraci identity i z hlediska řešení náročných situací (rozvoj copingových strategií). Úspěšné dosažení profesní identity je determinováno řadou faktorů, jakými jsou vědomí vlastní účinnosti (*self-efficacy*), tj. víra ve vlastní schopnosti v otázce řešení pracovních úkolů a rozhodování, dále míra identifikace s daným studiem a nelze opomenout ani zásadní vliv rodiny nebo partnerských vztahů. Míru explorační a dosažení identity v kariérní oblasti lze pozorovat i podle míry závaznosti, se kterou mladí lidé vstupují do pracovního světa (krátkodobé pracovní pozice, volnočasové aktivity, zkoumání možností profesní identity). (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016).

Mladí lidé vnímají práci jako cestu k finanční nezávislosti, což je vnímáno jako znak dospělosti, přesto řada studentů narazí na komplikace již při svém studiu. Profesní uplatnění je musí bavit. Motivace k dokončení studia se odvíjí od toho, nakolik vnímají studium jako preferovanou profesní cestu (Lacinová, Ježek a Macek aj. 2016, s. 83). Další otázkou je následný střet s realitou na trhu práce, tedy uplatnitelnost studovaného oboru nebo samotné střídání oborů, které je znakem nejistoty v profesní identitě. Často se studium a práce prolínají. Na rozdíl od předchozí generace zakouší generace dnešních dvacátníků jisté změny. Dochází k prodlužování standardní doby studia, častému střídání zaměstnání/studijního oboru, studenti jsou pasivní ohledně studia nebo práce (Lacinová, Ježek a Macek 2016, s. 77).

Profesní identita má silný vliv na psychický stav a vývoj člověka. Pokud jedinec nemá zcela jasno o tom, kdo je (a to nejen v kariérní oblasti), zažívá difuzi identity (více v kapitole 4 statusy identity J. Marcii). Ta souvisí s celkovým *self concept of clarity*, tedy jasností o tom, kdo jsem, protože čím více jsem si jistý v tom, kdo jsem, tím více vím, co chci v profesi (i v životě) dělat (Lacinová, Ježek a Macek 2016, s. 91).

Shrnutí

Mladý dospělý mezi léty 18 až 29 let zažívá velké množství změn, které mohou být spojeny i s vysokou mírou stresu, přesto období vynořující se dospělosti může být vnímáno jako jedno z nejhezčích, kdy mladí nemají starosti dospělých, ale mohou pocítit značnou míru svobody ve svém životě. V tomto období si mohou prakticky rozhodnout, jakým člověkem chtějí být a jakou cestou se chtějí vydat. Velikou výhodou je, že mohou zkoušet různé varianty v exploraci své identity a zjišťovat, co by si v životě přáli ať už v rodinné, partnerské nebo kariérní dimenzi.

Základním kamenem do úspěšného vstupu do dospělosti je bezesporu podpora rodiny a víra ve vlastní schopnosti spolu s pozitivním naladěním. Je tedy pouze jen na daném jedinci, zda období nestability pojme jako možnost úspěšného rozvíjení sebe sama a vlastně pozná sebe sama nebo jej bude vnímat jako negativní období plné stresu a úzkosti. Mladí dospělí se jistě potýkají s řadou problémů spojených s hledáním svého místa ve světě, ale pokud se jim podaří úspěšně dosáhnout vlastní identity, jistě budou mít daleko snazší start do spokojeného a úspěšného života.

Musím podotknout, že v literatuře převládaly studie spojené především s vysokoškolskými studenty, což je značná limitace mého bádání. Ale dle poznatků Arnetta (2000) a z českého prostředí autorů Macka, Bejčka a Vaničkové (2007) lze předpokládat podobný vývoj hledání identity, i když v některých oblastech mohou pracující mladí dospívat rychleji (zejména při vstupu do pracovního procesu a financování si vlastního bydlení), stále přes polovinu z nich vnímá sebe sama na pomezí dospělosti a adolescence (*feeling in-between*).

PRAKTICKÁ ČÁST

1 Východiska a výzkumný problém

Postmoderní teorie identity vychází ze společenských změn, v nichž stejně jako Z. Bauman (2002) můžeme pozorovat velkou míru proměnlivosti. Z. Bauman (2002, s. 10 – 13.) přirovnává společenské změny k tekutosti kapalin, kterou vidí jako neustále se měnící. S pádem komunistického režimu se zvýšil zájem o vysokoškolské studium a proměnil styl života lidí, ze státu, kde byla nejvíce podporována myšlenka jednoty a celistvosti, zároveň také sociální rovnosti, se stál stát podporující cíle jednotlivce. Z. Bauman (2002, s. 28) je přesvědčen, že hodnota moci nabrala jiný význam. Dřívější podoba moci spočívala v majetku a bohatství, nyní však ve vědomostech a vlastním úsilí. Zmiňuje také myšlenku osvobození od společnosti (Bauman 2002, s. 32), aby mohl člověk ve svém vývoji růst. Ovšem svoboda s sebou nese i zodpovědnost sama za sebe a jistou míru úsilí v našich činech. Mě v mé práci bude zajímat úsilí jedince v otázce vysokoškolského studia a jeho vliv na formování identity v době, kdy jedinec ve svém vývoji čelí řadě změn a nejistot. Můžeme si proto oprávněně klást otázku, nakolik jsou ještě identitní procesy ovlivněny některými mezníky ve vývoji, jakým je např. ukončení formálního vzdělávání. Tento významný mezník budu zkoumat i ve svém bádání. Dalším z mých východisek je identitní teorie J. Marcii (1996, 2011), kdy budu zjišťovat míru platnosti jeho teorie na jedincích ze současnosti. Předpokládám, že daná teorie bude platná, protože dnešní dvacátníci taktéž zkoumají své možnosti a uzavírají různé závazky, což jsou hlavní specifika, se kterými J. Marcia ve své identitní teorii pracuje (Marcia 1996, s. 551 – 553).

James E. Marcia (2011) vychází z Eriksonovy vývojové teorie a všímá si existence dvou kritérií formování identity – explorační (v Eriksonově teorii „krize“) a závaznosti (*exploration and commitment*). Explorace nese význam objevování, zkoumání nových možností. Je charakteristická přehodnocováním postojů, přemýšlením, zkoušením nových rolí a v neposlední řadě formováním životních cílů (Marcia 2011, s. 33-34). Závaznost lze definovat jako míru osobní investice (úsilí, čas) do činnosti, kterou se dotyčný jedinec zabývá, které věří. Celkově se jedná o celý proces rozhodování, o to, jak se jedinec rozhodl a proč.

Marcia vytváří čtyři statusy hledání identity: difuze identity, náhradní (předčasná) identita, moratorium a dosažení identity. Dva z těchto statusů se vyznačují vysokou mírou závaznosti. Předčasná identita je status, kde mladý člověk utváří své závazky, aniž by předtím

objevoval způsoby a možnosti (jednal tak bez explorační). Identita mu byla „udělena.“ Nejčastěji lze uvést příklad rodičů, kteří svým vlivem „rozhodli“ jedince o budoucnost. Vhodným příkladem takové životní situace je, že mladý člověk převezme například rodinnou firmu, protože rodiče řekli, že je to pro něj to nejlepší. Lidé s předčasnou identitou působí sebejistě, ale ve skutečnosti je jejich pozice nejistá. Mají potřebu obhajoby před ostatními a problémy s rozhodováním. Jejich hodnoty se dají pokládat za „mainstreamové,“ pokud vybočí z proudu, zakusují pocity viny a studu pramenící z otázek na jejich budoucnost. Pokud ovšem vytvoří jedinec závazky skrze explorační možnosti, zkusí si, co by ho naplňovalo, ví, co v životě chce, pak se jedná o status úspěšného dosažení identity (Marcia 2011, s. 34). Lidé, kteří úspěšně dosáhnou vlastní identity, vědí, co chtějí a kým jsou. Nenechají se ovlivnit okolím a dodávají sílu ostatním.

Zbylé dva statusy se vyznačují nízkou mírou závaznosti. Moratorium je charakteristické vysokou mírou explorační. Lidé zkoumají, co je pro ně nejlepší a příliš se k ničemu neupínají. Prožívají vnitřní konflikty a dělají rozhodnutí, která by jim měla pomoci k dosažení identity. Je to proces aktivního formování identity, který již má jistý směr, na rozdíl od difuze identity, která je charakteristická jak nízkou mírou závaznosti, tak i explorační. Příkladem toho je, když jedinec jde na vysokou školu, a přitom příliš nepřemýšlí o budoucí kariéře. Lidé nemají přílišnou představu o budoucnosti a jsou lehce ovlivnitelní okolím (Marcia 2011, s. 35). Jsou extrémně flexibilní a pro okolí zajímaví. Naprosto postrádají sebedefinici, proto se neustále obrací na vnější vlivy. V extrémním případě se izolují od ostatních a trpí absencí emocí.

Předpokládám, že ve svém bádání potvrdím pravdivost Marciové teorie, protože lidé v období vynořující se dospělosti, která je charakteristická velkou nestabilitou a změnami v procesech hledání identity uzavírají závazky až ke konci třetí dekády věku a prochází často krizí identity (1996, s. 552), stejně jako v Marciově teorii statusů identity.

2 Cíl výzkumu

Cílem praktické části této práce je zmapovat vliv ukončeného vysokoškolského vzdělání na procesy hledání vlastní identity mladými dospělými. Formou rozhovorů s šesti mladými dospělými zjistím rozdíl v nabývání identity, pokud jedinec stále studuje v porovnání s rozhovory s lidmi, kteří již své vzdělání ukončili a v současnosti pracují. Otázky v rozhovoru jsou směřovány na oblasti hledání identity, které jsem zmínila

v teoretické části práce, a sice rodina, vztahy a kariéra. Nelze opomenout míru autonomie v jednání a celkovou spokojenost v životě.

Cílem porovnání rozhovorů bude zjistit, jak moc odlišně vnímají mladí lidé svou identitu, pokud uzavírají více závazků v životě nebo zda vnímají, že se jim podařilo úspěšně nabýt vlastní identitu. Zkoumán bude také vliv vysokoškolského vzdělání na identitu jedince před a po ukončení daného studia.

3 Metodika výzkumu

Vzorek účastníků mého výzkumu tvoří šest lidí. Tři ve věku na začátku období vynořující se dospělosti (okolo 22 let věku) a tři lidé se nachází na konci třetí dekády věku. Předmětem mého výzkumu bude míra dosažení identity v daných oblastech.

V hodnocení míry dosažení vlastní identity mi bude oporou hledisko Jamese Marcii (1996) a jeho 4 statusů identity. Z rozhovorů se studenty a pracujícími mladými dospělými zjistím, v jaké fázi na své cestě k dosažení identity se nachází nebo zda se jim podařilo úspěšně získat identitu.

Součástí praktické části práce bude krátké shrnutí v podobě přehledové tabulky, kde bude určen status identity podle J. Marcii a důvody k nabytí daného statusu. Na konci bude stanoven přehled výsledků taktéž v podobě přehledové tabulky se všemi zkoumanými oblastmi.

Rozhovory

Ve mnou zkoumaném vzorku šesti lidí jsem se zaměřila na důležité oblasti identity. Zvolila jsem dimenze partnerství, ostatních sociálních vztahů (rodina a přátelé), profese (kariéry) a životní filozofie (světonázor). Pomocí promyšlených a cílených otázek jsem se pokusila určit, v jaké fázi na cestě k dosažení identity se účastníci rozhovorů nacházejí. Mým cílem je vyhodnocení fáze identity v každé oblasti u každého jedince a následně porovnání výsledků s oběma skupinami dvou různých věkových kategorií. O účastnících rozhovoru zde budu hovořit v anonymitě a jednotlivé osoby budu popisovat písmeny abecedy, konkrétně účastník A, B, C, D, E a F.

1 Oblast partnerství

V rozhovorech jsem si všímala, jak účastníci mluví o svých partnerech, jaké rozdíly jsou, když respondent mluví o partnerovi ve vztahu „já a on“ versus „MY.“ Sledovala jsem

míru závaznosti, se kterou účastníci pokračují ve svých vztazích, pokud nějaký mají i to, jak důležitá tato oblast pro jedince je.

V mladší věkové kategorii účastníků, kterým bylo okolo 22 let věku, se velmi lišila míra závaznosti ve vztahu, ale i míra explorační v dané oblasti.

Účastnice A je ve věku 22 let a je studentkou Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. Setrvává v partnerském vztahu 4 roky, popsala i možnou budoucnost s partnerem, avšak představy do budoucna zatím nerealizuje. Nemá žádné konkrétní cíle a žije v přítomnosti. Skutečnosti, že partner je o 20 let starší než ona a komplikované vztahy v rodině, signalizují, že partner může být jakousi náhradou vztahu s rodinou. Ve vztahu je spokojená, ale v otázce rozhodování bere názor partnera jako konzultativní, nakonec se rozhodne sama. Její stav identity přisuzují stádiu moratoria, její výpověď o dané oblasti a míra závaznosti je nízká, ovšem míra explorační je vysoká (má konkrétní představu do budoucna a začíná s partnerem bydlet, ovšem závazek nevnímá tak silně, jako kdyby byla v plném soužití s partnerem). Účastnice rozhovoru A sice bydlí s partnerem, ale jezdí „domů“ k rodině. Konkrétně: *„Očekávám, že se to někam posune, ale po ničem zrovna teď netoužím, tak jak to je, tak jsem spokojená...“*, *„Věc, která není důležitá do takové míry, abych se jí zabývala aktivně, co bude za měsíc, co bude za dva měsíce, kam se ten vztah jako bude ubírat, teď to je tak, jak to je a to, jak to bude za rok, se prostě uvidí...“* Na otázku, do jaké míry se cítí být ve svých rozhodnutích ohledně partnera sama sebou a zda dá na názory druhých lidí, dodává: *„Ne, jinak bychom spolu ani nebyli.“* Mluví o vztahu jako „My“, mluví o partnerovi velmi jistě a svá důležitá rozhodnutí konzultuje téměř vždy pouze s partnerem.

Účastnice B je ve věku 22 let a právě dostudovala bakalářské studium na Farmaceutické fakultě Univerzity Karlovy v Hradci Králové. V partnerství je 4,5 roku z toho již jeden rok v manželství s partnerem o 16 let starším. Tato oblast je pro ni velmi důležitá. Její cíle v dané oblasti jsou velmi konkrétní – plánují rekonstrukci bytu, ve kterém bydlí a založení rodiny. Na otázku na pocit závaznosti ve vztahu, odpověděla: *„Já když jsem se hlásila na vysokou školu, tak pro mě bylo i důležité, kam půjdu, a kdybych šla mimo Hradec Králové, tak pro mě bylo důležité, jestli by partner šel se mnou, protože jsem věděla, že kdyby se mnou nešel, tak by se náš vztah rozpadl... Potěšilo mě, že by šel se mnou.“* *„V posledním ročníku na gymnáziu už jsme spolu bydleli, vztah se posunul o level dál.“* V partnerovi vidí hlavně podporu a jistotu: *„Protože spolu bydlíme, můžu se na něj kdykoliv spolehnout, snaží se pomoci, vyhovět,..."* Manžel ji podporuje hlavně v otázkách studia a její budoucí kariéry.

Hodně mluví o budoucnosti. „Nyní vlastně spolu koukáme dál, řešíme, že bychom chtěli dítě, tak jak to udělat tak, abych mohla dál studovat a i rozjet nějakou už kariéru...“ – mluví ve vztahu „my“, cítí velké závazky a plány do budoucnosti realizují. Nedá se příliš ovlivnit vnějšími vlivy – konkrétně rodinou, svá rozhodnutí dělá s partnerem. Na otázku věkového rozdílu odpověděla: „Občas si jako také říkám, že je to mnoho let, ale na druhou stranu my si prostě rozumíme. Když se potom vídáme na nějakých společenských akcích, kde jsou přátelé jeho věkové kategorie, nepřipadám si vyčleněná, rozumím si s nimi...“ Necítí tlak, že na rodinu musí spěchat. „Já i dříve než jsem začala chodit s manželem, tak jsem měla nějak v sobě nastaveno, že chci děti brzy, že se mi vůbec jako nelíbí ten model, co v dnešní společnosti funguje, že ženy mají děti až někdy po třicítce...“ Účastnice B si je jistá v manželství, aktivně realizuje s manželem vize do budoucna, proto ji připisují status uzavření identity v této oblasti.

Účastníkovi C je taktéž 22 let a studuje třetí rok bakalářského studia učitelství na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. V současnosti není v žádném partnerském vztahu. Tuto oblast aktuálně nepovažuje za příliš důležitou. Sám ani aktivně nehledá partnerku, ale nebrání se vzniku vztahu, když přijde čas. „V tuhle chvíli nebo asi to tak bylo vždycky, že čistě partnerským vztahům jsem nedával až takovou váhu, protože prostě nebyl čas na to, se tomu věnovat naplno, škoda to zanedbávat, že když už toho člověka jako fakt máš rád, tak je to pak takové těžké, že občas se z toho stává takové zbytečné trápení, nechtěl jsem trápit.“ Nemá žádné konkrétní plány do budoucna. „...není to tak, že bych jako nějak tlačil na to najít si nějakou partnerku nebo něco, ale kdyby se naskytla příležitost, tak určitě, protože teď už přeci jenom toho času bude víc, až jako dodělám školu a budu přibližně vědět, jak s hokejem, jestli se usadí, uvidím...“ Pro účastníka C je v tuto chvíli důležitá kariéra hokeje a studium, které plní většinu jeho dne. Žádné delší pevné partnerské vztahy neměl. V této oblasti nepopisuje ani žádné vnější vlivy, které by jeho rozhodování v partnerství ovlivňovali: „Rodiče mi do toho jako moc nemluví a nechávají mě v tomhle dost jako samotného.“ Nezmiňuje ani žádný jiný vliv. V rozhovoru účastník C působil vyhýbavě a snažil se odpovídat rychle a věcně se značnou mírou nejistoty. Aktuální stav je pro něho nejistý a plný změn, proto nenachází prostor pro vztah. Konkrétní vize do budoucnosti nejsou. Účastník C je příklad statutu difuze identity, který je charakteristický žádnou nebo velmi nízkou mírou závaznosti i exploračními možnostmi v dané oblasti.

V této mladší věkové skupině účastníků rozhovorů lze vyzorovat značné rozdíly v pojetí dané oblasti a různorodost postojů. Míra závaznosti i explorační byla velmi rozmanitá. Až na účastnici B, která působila velmi jistě, byla občas znát nejistota ohledně budoucnosti nebo naprosto chyběla. Komunikátoři zmínili onu nejistotu několikrát ve spojení se změnami, které zažívají. Účastník C je v období, kdy se děje spousta změn v jeho životě z hlediska kariéry a studia a účastnice A žije přítomným okamžikem, kdy je pro ni důležité zdařilé ukončení bakalářského studia. Účastnici B lze charakterizovat tak, že se nachází na prahu dosažení plné dospělosti, protože má již velmi konkrétní a závazné cíle do budoucna ať už v podobě aktivního zakládání vlastní rodiny, manželství nebo rekonstrukci společného bydlení s partnerem.

Ve věkové kategorii, kdy jsou účastníci rozhovorů ve věku blížící se konci třetí dekády věku (28 až 29 let), jsem zjistila rozdíl ve vnímání partnera, kdy se závazky vůči němu prohlubují a stanovené cíle se více realizují. Partner se stává jednou z nejdůležitějších a nejpreferovanějších priorit.

Účastník rozhovoru D, kterému je 29 let a má ukončené bakalářské vzdělání v oboru archeologie na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové a pracuje ve vlastní archeologické firmě. Popisuje svůj devítiletý partnerský vztah jako oblast, která je pro něj velmi důležitá: *„Protože potřebuješ druhého, na koho se můžeš spolehnout na všech rovinách, od pracovní po osobní.“* S partnerkou je zasnoubený a oba bydlí spolu u rodičů účastníka rozhovoru D. Dotázaný cítí svůj vztah jako velmi závazný, a s partnerkou mají jasné představy do budoucna a v současnosti tyto představy realizují. Plánují stavět dům a do budoucna založit rodinu. Partnerka byla u rozhovoru přítomná a hovoří k ní ve vztahu „my.“ K založení rodiny přistupuje tak, že *„...tomu dávám volný průběh, ale plánujeme...“* K vlivům, které účastníka ovlivnily v této partnerské rovině, přistupuje subjektivně – jako hlavní vliv udává délku vztahu. *„Srovná se to do určité hladiny, na které oba partneři existují, to není ze dne na den, ale buduješ to nějakou dobu. Všechno to má fungovat na nějaké společné důvěře a otevřenosti.“* *„Vlivy jsou to, co člověk vidí v okolí, jednak doma, jednak i jinde.“* Ale v otázce partnerství neudává žádný přímý vliv někoho jiného. Ve vztahu vyzdvihuje jednání na rovinu, což může být pro některé partnery problém, popisuje, že i jeho partnerka si na takové jednání musela zvyknout a přijmout to. *„Dneska ti to nesluší, tak ti to řeknu.“* *„A je to pro dobro toho partnera.“* *„Protože když to neřešíš, tak to vyhnívá, vyhnívá, až to zahnije, a ten vztah je poškozený.“* Zdůrazňuje hodnotu stability a důležitost komunikace

ve vztahu. „*JE TO PROSTĚ O TÝ STABILITĚ, které já osobně dávám přednost.*“ Do rozhovoru promítal své životní zkušenosti, které během vztahu získal. Působil velmi jistě. Oba partneři spolu pracují ve firmě, kterou účastník D vlastní. Rozlišuje pracovní a osobní rovinu ve vztahu. Oba partneři působili jednotně a shodli se v otázce komunikace: „*Většina amerických filmů je na tom založená, partneři nekomunikují, a pak vznikne nějaký strašný trapas a okolo toho se točí celá ta zápleтка, pak se na to přijde a je to strašná sranda - není, je to trapný.*“ Upozorňuje na zodpovědnost ve vztahu. Účastník D má jasně stanovené cíle a realizuje je, hovoří o stabilitě, zodpovědnosti a komunikaci, jeho výpověď se tímto lišila od mladších účastníků rozhovoru, z hlediska Marciových statusů identity určují mírou závaznosti a explorační status uzavřené identity, kdy jedinec ví, co chce a kým je v oblasti partnerství.

Účastnici E je 28 let a také vystudovala archeologii na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové, avšak magisterské vzdělání. Je v partnerském vztahu s účastníkem D, jejich vztah trvá devět let a je v jejím životě prioritou. Partner je jejím prvním partnerem vůbec. Její budoucnost ve vztahu pokládá za jasnou: „*Plánujeme stavbu domu, založení rodiny, společný bussiness.*“ Jako hlavní vlivy bere své rodiče: „*Nevím, přistupuješ k tomu podobně jako rodiče, rodiče nejsou rozvedení, taky v sobě vidíš oporu, v tom druhém vidíš kamaráda.*“ Zdůrazňuje důležitost opory, za partnerem chodí vždy, když potřebuje. „*Ve vztahu jedeme fakt podle sebe.*“ Mluví o silné vazbě na partnera, a pomoci i v profesní oblasti. Účastnice E má jasně definované cíle a realizuje je, vstupuje do závažných svazků, jako je manželství a stavba domu, popřípadě podnikání s partnerem. Zdůrazňuje nutnost řešení problémů hned. „*Protože když přecházíš problémy, tak to jednou vykvete tak, až se pohádáte, ano, my se také hádáme, ale nejsou to velké hádky, spíše nad blbostmi. Velké problémy si hned vyřikáme, jednáme na rovinu.*“ Účastnice E má stejně jako účastník D jasnou představu do budoucna, kterou realizuje, a zároveň cítí vysokou míru závaznosti vůči partnerovi, hlavně v blízkém uzavření manželství, proto lze tvrdit, že dosáhla statusu uzavřené identity v oblasti partnerství.

Účastnice F právě dokončila bakalářské vzdělání v oblasti učitelství na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové a je jí 29 let. Popisuje partnerský vztah na úrovni rodiny. „*Už beru jako rodinu, protože partnerství zahrnuje i dítě.*“ „*Znamená pro mě pocit bezpečí, opory, lásky. Je to taková dá se říct svatyně v životě, kde můžu být taková, jaká jsem. Bohužel partnerství znamená i to, že se tam člověk chová i ve svém nejhorším světle, takže je to nějaký respekt a přijetí toho druhého jaký je, i s jeho temnými stránkami.*“ Je vdaná a má dvouletou dceru. Uzavřela prakticky všechny závazky, které se týkají popisu dospělého života –

manželství, postavení domu, vlastní rodina. Vztah s manželem popisuje jako pevný, ale stále se vyvíjející. „*Změna je dobrá, nestagnujeme a to je dobře.*“ Její hodnoty v partnerství se prolínají nad výchovou dcery a o své rodině hovoří jako o ideálu obrázku svaté rodiny, kterého chce dosáhnout. „*Chci mít rodinu na prvním místě a upřednostnit je před prací.*“ Silný vliv na silném postoji k rodině vidí ve svých rodičích. Do rozvodu jejich rodičů byli s bratrem vychováni liberálním stylem, bylo jim dobře, ale po rozvodu pociťuje, že se v ní něco zlomilo: „*Po rozvodu to bylo peklo, a vlastně v tom očistci, ve kterém jsem se nacházela, jsem si myslela, že jsem špatný člověk. Nikdy jsem nechtěla mít děti, a zlomilo se to až kolem dvaceti čtyř, bála jsem se, že nebudu dobrá matka, takže z toho důvodu, že jsem si myslela, že jsem špatný člověk, jsem nechtěla mít děti, myslela jsem, že nejsem schopná vlastně vytvořit tu rodinu takovou, aby byla vlastně dobrá a bála jsem se toho, že tu rodinu taky neudržím, že vlastně zklam.*“ Mezi její další cíle v partnerství patří rozdělení času tak, aby rodina byla před prací a vytvořit si hranice mezi nimi. „*Hranice mezi prací a rodinou, a abych nebyla takový sobec v partnerství.*“ Účastnice F má rodinu při studiu, což popisuje jako těžké. Ale s jistotou mohou říct, že dosáhla plného statutu uzavření identity v této oblasti, protože uzavřela důležité závazky a své cíle realizuje, zároveň ví, co chce.

Oproti mladší věkové skupině účastníků rozhovorů, se skupina ve věku na konci třetí dekády více orientuje na hlubší závaznost ve svých vztazích, všechny lze považovat ve fázi uzavření identity v oblasti partnerství, což o lidech v mladší věkové skupině nelze tvrdit. Z rozhovorů s účastníky D, E a F, je jasné uzavření manželství a založení rodiny. Avšak z rozhovoru s účastnicí B z mladší skupiny respondentů lze zjistit podobnou míru závaznosti vůči partnerovi, ale mladší skupina se celkově vyznačovala větší mírou nejistoty v otázkách rozhodování do budoucna ohledně partnerského vztahu, nejsou zatím ochotní uvažovat v dlouhodobějším hledisku (účastník C je v první fázi difuze identity, kdy je patrná absence závaznosti i explorační).

Členové skupiny okolo 28 až 29 let však s jistotou řeknou, co je v budoucnu čeká a své budoucí závazky popisují s jistou radostí. Zároveň zde zazněly hodnoty jako stabilita, bezpečí a zodpovědnost jednoho k druhému, které se mezi mladšími jedinci příliš nevyskytovaly.

Tabulka č. 1: Identita v partnerství

Partnerství	<i>Míra explorační</i>	<i>Míra</i>	<i>Projevy</i>	<i>Status</i>
-------------	------------------------	-------------	----------------	---------------

		<i>závaznosti</i>		
Účastník A	Vysoká	Nízká	Nejistota Jednání sama za sebe Přítomný okamžik Absence cílů do budoucnosti Zvažuje možnosti Částečně bydlí s partnerem Opatrnost	Moratorium
Účastník B	Vysoká (lze považovat za dovršení)	Vysoká	Manželství Společná budoucnost Zakládání rodiny Jistota Jistota v cílech Rekonstrukce bytu Pevná vazba na partnera	Uzavřená identita
Účastník C	Nízká	Nízká (žádná)	Proměnlivost Nezájem Absence pevného svazku Absence cílů do budoucnosti Nejistota Partnera nehledá Preference jiných vazeb	Difuze identity
Účastník D	Vysoká	Vysoká	Trvalý partnerský vztah (9 let) Zasnouben Stavba domů Společný business Pevná citová vazba na partnera Jasně cíle do budoucnosti a snaha o realizaci Jistota	Uzavřená identita
Účastník E	Vysoká	Vysoká	Partnerka účastníka D (9 let) Společné studium a kariéra Pevná vazba s partnerem Důležitost komunikace Jasná priorita Zásnuby Stavba domu Jistota	Uzavřená identita
Účastník F	Vysoká (dovršená)	Vysoká	Dítě Manželství Dům Jistota Pevný svazek Vlastní rodina	Uzavřená identita

			Jasn�e cíle a jejich realizace Podpora Stanovení priority rodiny	
--	--	--	--	--

2 Ostatní sociální vztahy

Všichni účastníci rozhovorů popsali zejména rodinné vztahy jako velmi důležité. Všichni se tyto vztahy snaží udržovat a popisují je jako pevné. Rodina pro ně znamená jistou míru podpory jak sociální, tak zejména pro mladší skupinu účastníku i podporu finanční. Preference rodinných vztahů klesají, pokud je jedinec ve vztahu, kdy takoví lidé staví vztah na první místo. Vztahy v rodině mají vliv na komunikaci s rodiči, a také v otázkách rozhodování důležitých životních rozhodnutí.

Přátelské vztahy nejsou pro většinu dotázaných tak důležité jako je rodina nebo partner. Všichni komunikátoři se shodli, že v životě mají jednoho nebo dva opravdové přátele a zbytek považují za známé. V otázkách rozhodování nehrají velkou roli. Všichni účastníci popsali vztahy s blízkými přáteli jako dlouhodobě neměnicí se.

Z rozhovorů s mladší skupinou věkové kategorie dotázaných je patrná vyšší míra závislosti na rodičích a to jak sociální, tak ekonomická. Účastnice rozhovoru A popisuje svůj vztah s rodinou jako komplikovaný. *„Zažívám vypjaté období celkově, tak to asi musí být vypjaté všude.“* Vztah s matkou byl v minulosti komplikovaný, kvůli věkovému rozdílu, který ji dělí od partnera, rodina spolu nekomunikovala po dva roky, za poslední rok se vztahy výrazně lepší. *„Byla to buď rodina, nebo partner a já si vybrala.“* V současnosti je ráda za kontakt s matkou, ta bydlí jinde, ale jezdí pravidelně domů. Komplikované vztahy doma mohou být jedním z faktorů, které účastníci A dovedli ke staršímu partnerovi. *„Mrzí mě, že se s mámou nevidáme častěji, protože bydlí jinde, ale nedá se to nějakým způsobem ovlivnit.“* *„Jsem ráda, vždycky když přijede, tak se tady snažím být s ní.“* I přes zmiňované neshody je patrná silná vazba ve vztahu s matkou. V otázce rozhodování má rodina pouze informační význam, jinak se dotázaná rozhoduje sama. *„Většinu věcí řeším s partnerem a ostatní je důležité, ale je to takové to informační.“* *„Nikdo jiný ten život nežije, můj...“* Je poměrně samotářská a ráda nad věcmi přemýšlí sama a na názory druhých se příliš neohlíží. Lituje, že aktuálně nemá na rodinu více času, kvůli studijním povinnostem. *„Není teď na nic čas, nemáme na sebe moc času, protože máme povinnosti ve své škole, stejně tak jako na kamarády.“* Na matce není finančně závislá a přispívá na společný dům, i když bydlí s přítelem. Domů jezdí pravidelně a pobývá tam i delší čas.

Sama sebe popisuje jako samotářský typ, proto společnost přátel aktivně nevyhledává. *„Není to jako tak, že bych měla vyloženě někoho, koho bych toužila vidět každý den, ale jinak jako ano, já jsem hodně takový samotářský typ, takže když mám práci tak je potřeba ji prostě*

dělat a pro mě není důležité nic moc ostatního, nemůže být.“ „Většinou nejsem ta, co se ozývá jako první, nerada se ozývám první.“ Pro účastnici A nejsou vazby s přáteli preferovanými vztahy, ale jednoho nebo dva opravdové přátele má.

V životě dotázané nehrají přátelské vztahy tak, důležitou roli jako partner nebo rodina. Ale i přes pevný partnerský vztah je patrná silná vazba na matku a širší rodinu, hlavně z emocionálního hlediska. Dotázaná se snaží pobývat doma, pokud domů matka přijede a snaží se vybudovat zpět pevný a silný vztah, jistá závislost na rodině je tedy stále patrná, proto bych tuto oblast u účastnice A charakterizovala statutem moratoria, kdy dotázaná stále zůstává v poměrně silné sociální vazbě na rodinu.

Pro účastnici B je rodina velmi důležitá, má velikou rodinu, stále cítí závazky vůči ní, i když je již rok v manželství. Rodiče jsou rozvedení, ale s oběma popisuje hezký vztah. Otec má novou manželku – dotázaná B o ní mluví jako o „Macešce,“ tvrdí, že se vztahy zlepšily: *„Zprvu to bylo těžké, ale teď bych řekla, že jsme téměř až kamarádky.“ „Já mám teda hodně velikou rodinu, jakoby snažím se hodně... protože mám z tatínkovy strany tři malé sourozence, takže jsem hodně času trávila jakoby i v době covidu, že jsem se snažila pomoci právě s online školou a podobně...“* Vztah s otcem popisuje jako trochu zvláštní – on neumí vyjadřovat city, v dřívějších dobách měla problém říct „ne,“ *„Ale díky manželovi jsem se to naučila, kdy přeci jen ta škola občas musí jít jako na první místo.“* Rodina pro ni byla jeden z faktorů, proč chtěla zůstat na škole v Hradci Králové. V otázkách rozhodování hrála před manželstvím roli „maminka“ – jak oni sama účastnice B mluví. Za praktickými rozhodovacími záležitostmi (např. volba auta) jde vždy za otcem. *„Protože vím, že ten má spoustu kontaktů a známostí a hlavně vím, že opravdu když může tak se snaží nějakým způsobem pomoci, jak může. Nenechává ve štychu.“* O rodičích mluví jako o „mamince a tatínkovi.“ Je zde patrný tedy silný vztah s oběma rodiči, i když jsou rozvedení. Je zároveň i na rodičích finančně závislá. *„Jakoby posílají mi oba rodiče nějaké peníze, takže teď ty uplynulé dva semestry jsem na tom byla poměrně závislá, protože jsem nechodila na brigádu, ale v době před tím jsem to brala jen jako přivýdělek navíc.“* Jinak příjem v manželství má manžel. Lze si všimnout, že ač je účastnice B již rok vdaná, stále je sociálně i ekonomicky alespoň z části závislá na rodičích.

Přátelé jsou pro ni stejně důležití jako rodina. *„Pro mě je společnost a kamarádi dost jako důležitá, stejně jako rodina.“* Sama tvrdí, že je potřejuje, řeší s nimi věci, co nelze řešit s manželem ani s rodinou. Sama sebe popisuje jako extrovertního člověka, má pár přátel

dobrých a zbytek méně dobrých přátel: „*Hrstku dobrých lidí bych nazvala přátelé a ten zbytek možná kamarádi, takhle bych to asi nazvala.*“ V otázkách rozhodování se jejich názory neřídí.

Rodiče fungují jako opora a dotázaná k nim stále cítí závazky. Přátelé u ní hrají významnou roli a velmi si jich cení. Stále ji rodiče finančně podporují, proto je v ostatních sociálních vztazích ve fázi moratoria, kdy se mladý člověk stále spoléhá na částečnou podporu rodičů.

Poslední účastník rozhovorů z mladší věkové skupiny, účastník C, popisuje velmi silný vztah s rodinou, zejména se svým mladším bratrem. „*Pro mě je to určitě strašně důležité a to samé vztah s bráchou je pro mě dost důležitý, určitě si to teď stavím výš než třeba ty partnerské vztahy. Jemu je osmnáct a tohle docela obdivuji, že takhle sám se rozhodl, že teda tam to zvládne, to bych asi nechtěl, vyhovuje mi aspoň takhle na víkend domů.*“ Mladší bratr hraje také hokej, ale v cizině (ve Švédsku), proto je na něj bratr (účastník C) velmi hrdý. Vztahy s rodiči popisuje jako dobré a stále vnímá pocit domova právě u nich. „*Vím, že prostě kdyby něco, tak vždycky můžu přijet prostě domů, a že tam to bude fajn.*“ O rodičích mluví hlavně ve spojení s oporou, kterou mu poskytují při jeho dosavadní úspěšné kariéře hokejisty a v jeho studiu. Na svých rodičích je stále z části finančně závislý, kdy mu rodiče platí byt v Hradci Králové. „*My jsme domluvení, že dokud studuji, budou mi rodiče platit byt, ale všechno ostatní jde za mnou.*“ Na otázku ohledně vztahu s rodiči do budoucna odpověděl: „*Jako je jasný, že čím starší asi budeme, tak se s nimi budu vídat míň, nicméně ten vztah se nemění, forma opory si myslím, že zůstane, nebo bych rád, aby to tak zůstalo, i když jako třeba se budeme míň vídat.*“ Popisuje, že rodiče na něho zásadní vliv neměli, že všechno, co teď dělá, dělá proto, že to chce sám. „*Já i brácha, od malička jsme to tak měli, že nevím, jako na hokej nějaký základní podnět byl od rodičů, ale nikdy mě do ničeho netlačili, i jiné sporty. Nebudu se s tím mořit já a ne oni.*“ Z rozhovoru je patrná silná vazba na rodiče.

Účastník C tvrdí, že má málo přátel, ale velmi blízkých a zná se s nimi dlouhý čas. Ostatní považuje za známé. Sám sebe charakterizuje jako introverta, proto nejsou přátelé tak důležití jako třeba rodina. „*Nemám to tak, že bych potřeboval, nevím, každý den se s nimi vidět, někam zajít. Jsem jako rád doma, sám.*“ V této oblasti má dotázaný C nejvíce preferencí a mluví o silném vztahu s rodinou, jeho součástí se i částečná finanční závislost na rodičích a sám se o víkendech rád vrací domů, proto nelze říct, že by v této oblasti byl účastník C autonomní, proto se stále nachází ve statutu moratoria v získávání své identity pro tuto oblast.

Z rozhovorů lze vyvodit, že pro všechny mladší účastníky rozhovorů je rodina velmi důležitou hodnotou v jejich životě a stále k ní pocítují vazby. Domů jezdí stále pravidelně a na rodičích jsou stále alespoň z části finančně závislí, což se dá říct i o účastnici rozhovoru A, která má jako příjem peníze po zesnulém otci. Všichni rodinu vnímají jako oporu.

Ve starší věkové skupině se vztah k rodičům mění. Dotázaný D žije s rodiči v jednom domě spolu s partnerkou a svým bratrem. Mají oddělené pokoje, toto soužití popisuje jako funkční, ale naráží na řadu problémů: „*Tady se jedná vždycky o střet generací, takže aby fungovalo mezigenerační soužití, potřebuješ plot mezi rodinami a nesdílené prostory.*“ Vyjadřuje silnou potřebu být nezávislý na rodičích. Popisuje důležitost přesně daných hranic ve vztahu s rodiči. Na rodičích není finančně závislý, má vlastní příjem, ale sdílí společný dům, proto se snaží realizovat stavbu vlastního domu. Rodiče ho již nijak nepodporují, „*Ale vztahy dlouhodobě fungují, a pokud je potřeba, tak jeden druhého podpoří.*“ Na otázku: *Jsou pro tebe rodiče důležití?* Odpověděl: „*Asi ano, ale nepřiznám si to.*“ Popisuje negativní vliv matkou v dětství, proto nemá rád manipulaci druhým. Zároveň je zde patrná emoční bariéra k rodičům. Nemají vliv na rozhodování účastníka rozhovoru D. Opět se snaží jednat i s rodiči na rovinu. Když účastník D mluvil o svých rodičích, velmi dobře volil slova, byl ostražitější a nejistý.

Ve vztazích s přáteli to má dané: „*Dobrych přátel jednoho nebo dva, zbytek jsou lepší nebo horší známí.*“ Jsou pro něho hodně důležití a občas si nechá poradit ohledně některých rozhodnutí (například koupě auta), ale konečné rozhodnutí dělá na základě dostupných informací, které si sám získá. Ve vztahu k přátelům také zmiňuje jednání na rovinu. Vzhledem k tomu, že účastník D stále bydlí s přítelkyní u jeho rodičů, dalo by se předpokládat, že je ve fázi Moratoria identity, ovšem je nutno zmínit, že s přítelkyní realizují stavbu vlastního domu vedle domu rodičů, což se dá pokládat za jistou formu autonomie. Zároveň zde chybí finanční závislost na rodičích a i sociální závislost mizí, proto lze tvrdit, že je na pomezí moratoria a uzavření identity.

Účastnice E popisuje svůj vztah s rodiči za silný. Měli na ní vliv především v partnerství (viz oblast partnerství), nejsou rozvedení a vidí v sobě navzájem oporu. Jsou pro dotázanou E velmi důležití: „*Na stejné úrovni jako partner – jsou to lidi, na které se můžu spolehnout, jsou tu pro tebe, řeknou názor, co si myslí.*“ V rozhodování na ni nemají rodiče přílišný vliv, je zvyklá rozhodovat sama za sebe. Je spokojená tak, jak to s rodiči má nastavené, vidá se s nimi pravidelně jednou za měsíc, protože bydlí daleko. Mají k sobě

blízko, proto „by mohli bydlet blíž, na rozdíl od bráchy se nemůžu domluvit jedno odpoledne, že půjdeme na kafe, já jsem od nich daleko.“ Ale nepopisuje to jako závažný problém, je s tím naprosto vyrovnaná. Časem chce prohloubit vztah vnoučaty, ale rodinu nechce zakládat, dokud nebudou bydlet ve vlastním postaveném domě. Sama tvrdí: „Nejsem závislá na rodičích, ani finančně.“ Má svůj vlastní příjem a kontakt s rodiči jednou za měsíc jí vyhovuje.

Přátel moc nemá: „Pár, ale dobrých.“ „Asi nejsou tak důležití jako rodina a partner, moc kamarádů nemám, ale mám známé.“ Dotázaná E měla přátelské vazby na střední škole, ale ty se časem přerhaly. V otázce rozhodování u ní přátelé nehrají roli. „Při rozhodování si vyslechnu jejich názor, ale řídím se sama sebou. Podobně jako u rodičů.“ „Vždycky tě někdo ovlivní, ale ty následky pak neseš sám, takže rozhoduješ sám za sebe.“ S rodiči a přáteli má jasné vazby, není finančně ani sociálně závislá na rodičích, proto lze říci, že v oblasti ostatních sociálních vztahů dosáhla účastnice E statutu uzavření identity.

Poslední ve skupině lidí ve věku ke konci třetí dekády věku je účastnice F, která popisuje její vztah s rodinou (širší rodinou, ne vlastní rodinou – dcera a manžel) jako krásný, ale komplikovaný. Žije s rodiči v jedné vesnici, vedle bratra, což je důvod, že s rodiči přijde do kontaktu téměř denně. „Máma, táta... jsou pro mě silným aspektem v životě, protože bydlíme vedle sebe. Máme dům od táty prostě, vedle bráchy, já jsem tady vyrůstala. Vidím se s nimi každý druhý den.“ „Když jsem byla v zahraničí, zažívala jsem silný smutek, nebyla jsem schopná fungovat.“ „Ještě pořád ty svoje rodiče beru jako... ještě žiju tím starým modelem, u nás na vesnici to chodí pozdě.“ Popisuje silný vliv širší rodiny tím, že má pocit, že žijí ten starý model fungování rodiny. Svou vlastní rodinu vnímá tak, že jsou autonomní jednotka, ale vliv rodiny je silný. Denní styk může být občas problém. „Myslím si, že hrají roli v otázkách rozhodování. Protože sice si říkáme, že si to rozhodneme sami, ale ty jejich názory, když to do tebe valí, to prostě nějakým způsobem ovlivňuje a většinou právě to způsobuje ty konflikty v naší rodině, v rodině s manželem a s dítětem.“ „Ale na druhou stránku, jsou to takoví mudrcové, kteří nás varují před nějakou chybou. Mají jiný úhel pohledu, mě by to třeba nenapadlo, že se to může stát nebo že by k tomu mohlo dojít.“ Je zde tedy patrný silný vliv rodičů obou manželů, který nepovažují vždy za správný.

Přátelské vztahy jsou pro účastnici F nyní vzdálené: „To je takové vzdálené teď hodně, na to není čas.“ „Spolužáci ve škole jsou teď mým největším zdrojem přátelství. Téměř nezažívám přátelství.“ Pravidelně se s přáteli nesetkává, spíše formou pracovní schůzky nebo návštěvy při cestě. Mluví především o profesních přátelích, kdy se z obyčejného bavení stane

hlubší přátelský vztah založený na společných zájmech, a kde chybí povrchnost. „Z pubertácké záležitosti, kdy jsme se setkávali, abychom „chillovali,“ tak se to překlopilo do toho, že tohle je v partnerství.“ Proto pro ni nabývá přátelství hlubšího významu a má ho jasně definované. Celkově se však snaží, aby se její rodina stala více nezávislou od vlivu obou rodičů manželů, ale příliš se jim to nedaří realizovat. Účastnice F si je vědomá konfliktnosti a sama cítí potřebu, aby její rodina byla více autonomní jednotkou. Zatím jí však v této oblasti připisují status moratoria identity.

Rozdíl mezi oběma věkovými skupinami v oblasti ostatních sociálních vztahů byl znatelný. Zatímco v mladší skupině účastníci rozhovorů rodinu popisují jako silnou složku v jejich životě, pravidelně za nimi jezdí, mají potřebu se setkávat a vazby popisují jako silné, ve starší skupině účastníků je patrná silná potřeba separace – ať už formou postavení vlastního domu, bydlení jinde (účastnice F tvrdí: „Bylo by to jiné, kdybychom bydleli v jiné vesnici.“) nebo setkávání se s rodiči pouze jednou za měsíc. Účastníci v mladší skupině jsou téměř všichni ještě nějakým způsobem finančně závislí na rodině (rodiče posílají ještě peníze). Naopak lidé ve starší věkové kategorii si vydělávají sami. V neposlední řadě je rozdíl i v otázce autonomního jednání, kdy mladší účastníci uvedli, že konzultují důležitá rozhodnutí jak s partnerem, tak i s rodinou, což se v druhé skupině nevyskytuje.

V otázce přátelství se obě skupiny shodly na počtu pravých přátel (1 až 2) a shodly se také na míře setkávání se s nimi. Všichni popisují své přátele jako dlouholeté a z dlouhodobého hlediska neočekávají, že se jejich vztahy budou měnit. Účastník C, který není ve vztahu, se se svými dobrými přáteli schází častěji. Ani v jedné skupině nehráli přátele roli při rozhodování důležitých rozhodnutí. Jediný rozdíl je, že lidé, kteří byli ve starším věku, tak popisovali tyto vztahy, že na přátele nezbývá tolik času jako kdysi, protože mají spousty jiných povinností – ať už studijních nebo rodinných.

Tabulka č. 2: Identita v ostatních sociálních vztazích

Ostatní sociální vztahy	<i>Míra explorace</i>	<i>Míra závaznosti</i>	<i>Projevy</i>	<i>Status</i>
Účastník A	Vysoká	Střední	Pravidelné cesty domů Snaha o intenzivní kontakt s matkou Pevné pouto Vazby na domov Přátelství důležité	Moratorium

			Samotářská Pevné přátelské vztahy Hledání možností opětovné vazby na rodinu	
Účastník B	Vysoká	Střední	Spoléhání na rodinu v jistých situacích Pocit závazků Pravidelné a časté cesty k rodičům Priorita partnera Pevná citová vazba na rodiče Důležitost přátel a komunikace s nimi Stálé přátelské vazby Finanční závislost na rodičích	Moratorium
Účastník C	Vysoká	Střední	Vlastní byt Pravidelné cesty domů Priorita před partnerským vztahem Jistota Opora Pevný vztah s bratrem Pocit bezpečí Pevné přátelské vztahy Finanční závislost na rodičích	Moratorium
Účastník D	Vysoká	Střední	Bydlení u rodičů (Vlastní pokoj ve stejném domě) Finanční nezávislost Stavba vlastního domu Podpora Málo přátelských vztahů Pevné vazby Preference partnera	Moratorium
Účastník E	Vysoká	Neměnicí se Ustálené Střední	Finančně nezávislá Bydlí s partnerem Návštěvy rodičů po delších časových intervalech Stanovené hranice s rodiči Podpora Vzory Málo přátelských vztahů – oslabení vazeb Preference partnera	Uzavřená identita
Účastník F	Vysoká	Střední	Rodiče důležití Finančně nezávislá Vlastní dům	Moratorium

			Pravidelně se s rodiči vídá (často) Vliv rodičů Stále pevné citové vazby na rodiče Přátelství nezažívá Ustálené vazby s přáteli (profesní) Snaha být autonomnější od rodičů	
--	--	--	--	--

3 Kariéra a profese

V kariérní oblasti jsem hledala souvislost mezi vystudovaným oborem a dosavadní kariérou – zda jedinci dělají to, co studovali či nikoli a proč. Zajímaly mě jejich konkrétní plány do budoucna v této oblasti a míra realizace. Komunikátoři měli možnost mluvit o svém vysněném povolání, a jak moc se to liší od reality. Součástí rozhovoru byla otázka směřovaná na míru jistoty při volbě studia na vysoké škole. Celkově jsem se v rozhovoru s účastníky zajímala o míru explorační možnosti v dané oblasti a míru závaznosti v profesní oblasti.

Účastnice A měla vždy zálibu v historii, proto si vybrala i studium historie na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Studium nyní dokončuje. Konkrétní dlouhodobé plány do budoucna ve své kariéře nemá. *„Nijak konkrétní cíle nemám, jenom vím, že bych nechtěla skončit u bakaláře, že bych chtěla studovat minimálně magistra, a pak doktorát.“* *„Co se týče profese, tak asi jít učit, pokud se nezvládnou uchytit v historii, nebo být sama za sebe.“* Aktuálně studium zabírá veškerý její čas a popisuje toho období jako vypjaté. V otázce důležitosti kariéry a budoucí profese odpověděla: *„Tak snažím se na to myslet občas nějakým způsobem, coby kdyby, ale žiji tím, co je teď.“* *„Dělám něco, co mě baví, a kde si myslím, že by alespoň nějaká zaměstnanost mohla být, vím, že i když to není nic moc valného, tak práce se najít dá, ale jaká konkrétně, to budu prostě řešit, jakmile dokončím aspoň něco z toho.“* Účastnice A žije přítomným okamžikem a nepřemýšlí příliš do budoucna. Její vysněné povolání je v psychologické sféře. *„Asi nějakým způsobem pomáhat lidem, být jim prospěšná, nějaké asi psychologické oblasti, ale to se nepovedlo, takže jsem si říkala, že uvidím.“* V otázkách rozhodování v dané oblasti se řídí sama sebou, protože: *„V tomhle tom mi nikdo ani poradit nemůže, to je čistě moje budoucnost.“* V historii jako v profesi by chtěla pracovat sama na sebe, ale nebrání se i jiným možnostem, které rozmyslí. V rozhodování ohledně své kariéry bere ohled na partnera, ale příliš se jím nenechá ovlivnit. *„Určitě beru ohled na partnera, ale ne do té míry, aby mě to nějakým způsobem ovlivnilo. Máme to dané, a buď to zvládneme, nebo to nezvládneme.“* Nejdůležitější je pro ni cestování. *„Vždycky budu mít práci jenom jako prostředek pro to si vydělat a někde se podívat, eventuálně třeba i na dýl.“* *„Můj život nebude, doufám, jenom v práci, ideální práce by byla s cestováním, ale uvidíme.“* Dotázaná A disponuje vysokou mírou explorační možnosti v kariérní oblasti, ale neuzavírá zatím žádné závazky, proto se nachází ve fázi moratoria identity. Vzdělání je pro ni velmi důležité. V otázce formování vlastní osobnosti podle ní mělo vliv. *„Vzdělání je důležité, zlepším se v tom, co mě baví. Mám přehled.“* Ve vzdělání tedy vidí možnost lepšího sebeuskutečňování.

Účastníci B na gymnáziu bavila biologie, když se jí ve třetím ročníku naskytla možnost pracovat na laboratorním výzkumu na Univerzitě obrany v Brně, měla jasno v tom, co chce dělat. *„Ve třetíku jsem dělala práci pod Univerzitu obrany v Brně s tkáňovými kulturami a najednou jsem jako věděla, že to chci dělat.“* Z tohoto důvodu si podala přihlášku pouze na Farmaceutickou fakultu Karlovy Univerzity do Hradce Králové. Konkrétní cíle v této oblasti nemá a do budoucnosti zatím přemýšlí pouze o navazujícím studiu a případně doktorském titulu. *„Úplně přesně konkrétní nejsou, vím, že v současné době chci na magistra, po magistrovi nechávám otevřeno – možná doktorát.“* *„Uvidím, co bude, až dodělám magistra, jak to budu mít právě s tou rodinou.“* Proto je pro ni v tuto chvíli důležitější partnerství. Její vysněná práce by byla na akademické půdě formou vědeckého výzkumu, ale tato práce je riziková pro ženu v těhotenství, proto vše orientuje na rodinu. *„Já bych nerada v budoucnu upřednostňovala kariéru před rodinou.“* Proto neví, jestli tento sen skuteční. Mezi vnější vlivy na tuto oblast uvedla své rodiče, kteří ji ve studiu podporují a vždy to dělali a profesory – z hlediska praxe v oboru. Ve svém studiu je velmi spokojená: *„Studuju školu, která mě jako baví, a z toho důvodu chci jít jako dál studovat.“* Prozatím ve svém oboru nepracuje a jako vedlejší příjem má letní brigády. V této oblasti je účastnice B ve fázi moratoria, protože se orientuje na krátkodobé cíle a budoucnost ještě úplně rozmyšlenou nemá. Zatím se aktivně ve své profesi oboru nevěnuje a jako prioritu má partnerskou oblast, proto lze z rozhovoru vyčíst jistá míra nejistoty v kariérní oblasti. Ve vzdělání vidí jako výhodu, kterou nemá každý. *„Vzdělání se ti v životě neztratí, nikdo ti nevezme to, co víš. Umožnilo mi zdokonalit se v oboru, který chci dělat.“* Jako hlavní vliv vzdělání uvedla své profesory, kteří ji předávají zkušenosti z praxe.

Účastník C nedokázal popsat důležitost této oblasti v rozhovoru. Zkoumá možnosti, které by pro něho byly přijatelné: *„Nevím, z hlediska jako finančního je to můj největší přísun a samozřejmě je to důležité – hokej, ale proto studuju, proto mám letecký průkaz, aby měl další alternativy, aby to bylo zajímavější, protože teď si nedokážu představit, že bych hrál hokej ještě třeba 10 let.“* Konkrétní dlouhodobé plány do budoucna nemá. *„Teď je hokej fajn, vyplňuje mi to jako dny, nějaká aktivita, navíc když studuji, tak není moc kam spěchat, ale pak si to moc nedokážu představit nějakou dlouhodobou kariéru asi...“* Žije přítomným okamžikem. *„Hokej dělám na úrovni, která je obstojná, ale nevím, nejsem si jistý, jestli bych chtěl v tom takhle pokračovat.“* *„Dokážu si představit dělat něco jiného, protože třeba to prostředí, v čem se jako pohybuji, úplně se mi nelíbí, jak to tady funguje, ale to je něco jiného.“* Na otázku do budoucnosti, zmínil létání, kterého by se chtěl držet. *„Tatka má taky*

průkaz a on má stejný jako já v tuhle chvíli a on dělá na řídicí věži, ale strejda je pilotem.“ Neví, do jaké míry se řídí jejich vlivem (od rodiny), protože od mala jezdili s bratrem na letiště a pohybovali se v tom, proto k tomu má blízko. „Nebylo tam to, že by mě do něčeho tlačili, ale ukázalo se, že mě to baví, a proto jsem se rozhodl, že v tom budu dělat nějaké kroky dál, ale je možné, že až toho bude hodně, tak mě to bavit přestane.“ Zde by se dalo uvažovat nad statutem předčasné identity (udělené), ovšem nutno zmínit, že účastník C má v současnosti několik možností, nad kterými uvažuje a neorientuje se pouze na jednu z nich. Účastník C studuje učitelství na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, ale vyloženě učitelem být nechce. „Dokážu si představit jako, ač to nemusí být čistě učitelství, protože to prostředí školy mě za ty tři roky jako láká, nicméně mám jiné priority a bude se mi to hodit, když bych se věnoval zaškolení třeba pilotů nebo instruktor, prostě předáváš nějaké informace dál, tak to si dokážu představit.“ Účastník C nejvíce rozvíjí možnosti v oblasti letectví, současná kariéra hokejisty pro něho do budoucna není, ale zvažuje možnosti na krátkodobější úrovni, zároveň ve své kariéře uvažuje o zapojení učitelství v nějaké formě, proto lze říci, že je na pomezí statutu moratoria identity s předčasnou identitou, protože letectví věnuje nejvíce času a do budoucna si to dokáže představit dalekosáhleji než jiné profese. Studium vnímá jako posun díky kontaktu s lidmi z oboru. „Ti různí profesori a ti lidi, co se kolem toho pohybují, tak od každého si vezmu nějaký střípek, co se mi zalíbí na jejich přístupu a to se pak snažím spojit dohromady.“ „Škola mi dává velký rozhled. Já i ty obory jsem bral tak, abych měl celkové povědomí a těžko vypíchnout jednu věc, co mi studium dává.“

Účastník rozhovoru D pocítuje velkou jistotu v oblasti kariéry a profese. Vystudoval bakalářské studium v archeologii na Filozofické fakultě Hradec Králové a vždy věděl, že chce pracovat v oboru archeologie. Ve studiu nepokračoval, protože magisterský titul nepotřeboval. Již v dětství byla archeologie jeho koníčkem, proto toto studium bral jako logický krok v cestě za svou kariérou. V současné době je polovičním vlastníkem archeologické firmy. „Archeologie je koníček už od dětství. Vždy jsem věděl, že to chci dělat.“ Podnikání je jeho zdroj příjmů. Tvrdí, že magisterský titul neměl za potřebí, když rovnou po studiu s kolegou založili firmu. „Těch podniků byla spousta, spíš vnějších než vnitřních – aktuální životní, tak i tržní situace.“ „Pokud získáš dostatečný přehled a kvalifikaci v jakémkoli oboru, a máš k tomu nějaké vlohy, tak jsi schopen rozjet podnikání.“ Cíle v dané oblasti má již velmi konkrétní a jsou spojeny s fungováním firmy. „Držet to při životě a rozvíjet podnikání dál.“ V otázce vlivu v této oblasti neuvedl nic, pouze vlastní iniciativu a

podporu rodiny. Vyzdvihuje opět přístup na rovinu a kooperaci s kolegou v otázkách podnikání. *„Na něčem se shodneš, na něčem se neshodneš a některé situace je lepší řešit s tichým nesouhlasem partnera, protože máš myšlenku, s kterou víš, že nebude souhlasit, ale stejně chceš to sám realizovat. Platí to u obou – autonomie je důležitá pro podnikání.“* „S partnerem jsme na podobné vlně – stejná míra lajdáctví, opatrnosti...“ Aktuálně je v této oblasti velmi spokojen a neplánuje nic měnit. *„No tak vytvořil jsem to, tak musím být spokojený.“* Do businessu zahrnuje i svou přítelkyni, přičemž fungování firmy popisuje jako rodinné. Účastník D má jasně dané cíle a realizuje je, zároveň cítí velké závazky vůči firmě a profesi, proto mu uděluje status uzavření identity pro danou oblast. Ve vzdělání vidí cestu k tomu, jak dospět. *„Vzdělání ti umožní dospět, dostaneš přehled, pohybuješ se v jiných kruzích a umožní ti kvalifikaci v tom, co chceš dělat.“*

Účastnice rozhovoru E vystudovala stejný obor jako účastník D, ale magisterské vzdělání. Sama začala pracovat v archeologické firmě jejího snoubence, a k firmě pociťuje silné závazky. Ačkoliv je její vysněné povolání v oblasti grafiky, neměnila by. *„Jsem OSVČ, tak kariérní postup moc nevidím, ale jsem spokojená.“* „Hodně by mě bavila ilustrace, grafický design.“ Zmiňuje důležitost oddělování profesního a osobního života. *„Musíš to trochu rozlišovat ten partnerský a profesní vztah.“* Sama tvrdí, že se jí to daří. S volbou vysoké školy si nebyla jistá. *„Chtěla jsem zkusit vysokou školu a původně jsem se hlásila na obor kombinovaný s informatikou, ale ten zrušili a nabídli mi tenhle klasický obor.“* Sama se nijak nevyjádřila v otázce vlastního jednání v otázce práce. *„My jsme hodně ovlivnění, vždyť to je v uvozovkách rodinná firma zakázky řeší partner.“* Na pracovišti fungují bez větších potíží a opět upozorňuje na důležitost dobré komunikace. Respondentka E ví, co chce dělat a práce ji baví. Práci vnímá jako prostředek pro společnou budoucnost s partnerem. Uzavřela již závazky v této oblasti, proto se její identita pro oblast kariéry zdá uzavřená. Účastnice E vidí ve svém studiu jako největší výhodu to, že získala nové životní zkušenosti. *„Vzdělání je důležité, já jsem získala spoustu zkušeností a ovlivnili mě i lidi na škole. Měli společné zájmy a získala jsem tak možnost vlastního rozvoje.“*

Pro respondentku F je oblast kariéry velmi důležitá. Má jasné dané cíle. *„Cíl je učit to, co studuji. Až se mi to povede, tak se na to vykašlu a půjdu malovat.“* „Chci dělat něco s uměním, chtěla bych to šířit.“ Respondentka F právě dostudovala bakalářský obor a pokračuje na navazující studium v oboru učitelství výtvarné výchovy na Univerzitě v Hradci Králové. Ve svém oboru v současnosti i pracuje. *„Z učení se mi stává závislost, že vždycky*

přes prázdniny mám na konci srpna abstrák, prostě mi to chybí, mám pocit, jako když zakrňuju. „Kdybych si měla představit, že budu dělat práci, která mi nic neříká, tak už bych to v životě neudělala.“ Zmiňuje důležitost smyslu své práce. Absolvovala dlouho cestu na cestě za svou kariérou. *„Nějakou dobu jsem byla v zahraničí na sebe rozvíjejících se kurzech, hodně jsem malovala, pak jsem to učila ze záliby ostatní, tak mi řekli, že bych byl dobrá učitelka, tak jsem to zkusila.“* Z důvodu náročnosti učitelské profese si ráda dopřeje psychohygienu a různé kurzy. Cítí oporu v manželovi a rodičích. Tvrdí, že pochází z dělnické rodiny a bude první, kdo obdrží titul: *„Ještě nikdo z mé rodiny nemá vysokoškolský titul, já budu první.“* *„Rodiče nerozumí, co to obnáší časově.“* Vliv rodičů popisuje v této oblasti jako negativní. Učitelství ji baví, nechtěla by dělat nic jiného, pociťuje v této oblasti závazky a nedá se moc ovlivnit druhými, zároveň chce inspirovat ostatní svou prací, proto ji uděluje status uzavření identity. Studium vnímá jako rozšíření si vědomostí v oblasti, ve které chce budovat svou kariéru.

Opět zde pozoruji patrný posun v oblasti profese. Zatímco mladší respondenti stále zkoumají možnosti a mají neucelené představy o to, kým se chtějí stát, starší účastníci již často pracují v oboru, který vystudovali a mají uzavřené závazky. Mladší skupina účastníků zatím pracuje formou letních brigád, nezávazných prací, které střídají. Všichni se vyznačují vysokou mírou explorační v dané oblasti. Ve starší skupině už jsou po fázi explorační možnosti a jsou usídlení v trvalých zaměstnáních, které neplánují do budoucna měnit. S prací počítají jako s příjmem do budoucna, kterou vytvářejí.

Tabulka č. 3: Identita v kariéru oblasti

Profese a kariéra	Míra explorační	Míra závaznosti	Projevy	Status
Účastník A	Vysoká	Nízká	Zvažování možností v kariéru oblasti Krátkodobé cíle – snaha dostudovat nynější studium Přítomný okamžik Nejistota Aktuálně nepracuje Chybí jasná představa povolání	Moratorium

Účastník B	Vysoká	Nízká	Přítomný okamžik Chybí dlouhodobé cíle Orientace na partnera Ve svém oboru nepracuje Cíl: magisterský titul Nejistota Letní brigády	Moratorium
Účastník C	Vysoká	Nízká/střední	Nejistota Různé možnosti Nízké závazky ke studiu Hokejová kariéra jako současný příjem, ale není to cíl do budoucnosti Vliv rodičů Studovanou profesi nerealizuje Hledání možností	Moratorium
Účastník D	Vysoká	Vysoká	Vlastní firma Jistota Zvolená profese Návaznost na studium Celoživotní volba kariéry Vlastní příjem z podnikání Stálá pracovní pozice	Uzavřená identita
Účastník E	Vysoká	Vysoká	Profese navazuje na studium Jistota Práce v oboru Zvolená profese z možností Vysoké závazky Vlastní příjem Stálá pracovní pozice	Uzavřená identita
Účastník F	Vysoká	Střední	Profese navazuje	Uzavřená

			na studium Nestálá práce v učitelství Jistota volby Různá realizace Vlastní příjem z profese Práce při studiu	identita
--	--	--	--	-----------------

4 Životní filozofie

V dané oblasti mě zajímal obecný světonázor, kterým se respondenti řídí. Nějak ucelený postoj k životu, který aplikují do všech životních oblastí a má jakýsi hlubší smysl. Nečekaně měli účastníci rozhovorů s touto dimenzí problém v obou věkových kategoriích. Nejčastěji odpovídali, že se řídí tím, co považují za správné, což není odpovídající odpověď do této oblasti. Životní filozofie se má promítat do celého života jedince a je to jeho základní neotřesitelný postoj, jakým respondent na život nahlíží.

V mladší skupině jsem očekávala neucelený světonázor, protože jedinci jsou teprve v počátku hledání postoje k životu. Účastnice A odpověděla na otázku „*Jaká je tvá životní filozofie?*“ následovně: „*Každý jsme na tom světě tak trochu sami.*“ Toto heslo použila při otázce rozhodování v životě. Zdůrazňuje důležitost jednání sama za sebe. Přijímá rány života a své životní zkušenosti, ze kterých se snaží poučit. V otázce zda ví, jakým člověkem se chce stát, odpověděla: „*Já chci být furt stejná, nechci se nechat změnit, nechci, aby se ze mě stal zachmuřelý přízemní člověk, který prostě musí jít jen do práce, která ho ubijí.*“ „*Mladí lidi si myslí, že jsou neporazitelní, a podle mě na tom něco je. Mladý člověk je každý neporazitelný, pokud si řekne, že to prostě chce dělat, že si zatím chce jít, a já taková prostě chci zůstat.*“ Dospěla k tomu díky svým životním zkušenostem, připadala si, že se musí spolehnout v životě sama na sebe a to jí také zůstalo. „*I s přítelem buď a nebo. Buď on, nebo rodina a taky jsem si to musela rozhodnout sama.*“ Pro mě však tyto odpovědi zcela neznamenají jasnou životní filozofii, jasný světonázor. Žádný hlubší obecný smysl, kterým by se její jednání řídilo, jsem v její výpovědi zatím nenašla, proto ji uděluji status moratoria v této oblasti, protože její odpovědi se týkaly konkrétních oblastí, které rozhoduje, ne celkového názoru na svět.

Účastnice B nemá žádnou konkrétní životní filozofii. Tvrdí: „*U mě to vždycky fungovalo tak, že jsem si našla nějaký cíl, co budu jako dělat a k němu jsem se prostě jako směřovala.*“ Popisuje postup po krátkodobých cílech směrem k dlouhodobějším. „*To je jako když si člověk napíše TO DO list a postupně si odškrťává, co jakoby má splněné.*“ Dále hovoří o svých cílech do budoucnosti obecně. Odpovědi neodpovídají dotazům ohledně životní filozofie, proto lze tvrdit, že se respondentka danou oblastí příliš nezabývá. V rozhovoru odpověděla velmi stručně a často konkretizovala své odpovědi na jednotlivé jednání v různých oblastech, proto lze tvrdit, že svou životní filozofii ještě nenalezla a v této oblasti odpovídá statutu moratoria.

Účastník C na otázku aktuální spokojenosti v životě, řekl: „*Nevím, v jednotlivých oblastech jsou věci, které by mohly být lepší, mohl jsem mít letecký průkaz dřív, mohl jsem teď státnicovat, hokejově, kdybych trénoval víc, tak bych mohl být v jiný pozici, ale teď jsem spokojený.*“ Životní filozofii vyloženě nemá. Dále popisuje zážitky s rodinou, kdy létali do různých zemí. Rozhoduje se pocitově. „*není to tak, že bych to měl daný, rozhoduju se tak, jak to cítím.*“ Mluví o silné motivaci ve studiu, které je pro něho důležité, ale při jeho vytížení s hokejovou kariérou složité. „*Když jsem schopný a ochotný to jako dělat, mám kapacitu, nebo tu školu prostě dělat, tak nechci jako, nechtěl bych se na to prostě vykašlat, přišla by mi škoda, to zahodit.*“ Účastník C nejeví ze své výpovědi přílišnou exploraci této oblasti, hovořil prakticky na velmi konkrétní témata, jako je motivace ke studiu a o rodině. Ani jedno se nedotýkalo oblasti životní filozofie, často nevěděl, jak odpověď má uchopit, proto soudím, že je ve fázi moratoria.

Překvapivé byly odpovědi starších účastníků výzkumu, u kterých jsem předpokládala ucelenější životní světonázory. Příliš se nelišily od těch, kteří vypověděli mladší účastníci. Účastník D měl jasnou odpověď na otázku týkající se životní filozofie: „*Moje životní filozofie je, že pokud něco řeším, řeším to na rovinu.*“ Toto tvrzení se snaží aplikovat do všech životních oblastí. Ovšem v druhé části rozhovoru tvrdil, že tomu tak nemůže být vždy. „*zkrátka nějakým drobným lžím a manipulacím se člověk neubrání.*“ „*Ale to tak má každý.*“ „*Nelze obecně říct, že jednáš vždy na rovinu, to je lež, vždycky zalžeš, nejsi občas upřímný.*“ Upozorňuje na to v rovině profesních vztahů, při jednání s profesionály a neznámými lidmi, se kterými jednat na rovinu nelze. Striktní zásadu jednání na rovinu si osvojil kvůli negativnímu rodinnému vlivu. „*Kvůli psychickým manipulacím matky a otce.*“ „*Vzájemně je vytváří a poškozují se, a já s tím prostě nesouhlasím, protože to poškozuje všechny.*“ Nechce být také takový. I když účastník D považuje jednání na rovinu za svou životní filozofii, nelze tvrdit, že by se takové jednání dalo považovat za světonázor, je to pouze způsob jednání, jak s lidmi komunikuje. Chybí zde obecný světonázor, kam svým životem chce směřovat, kým chce být, proto se stále nachází ve fázi moratoria identity v dané oblasti. V rozhovoru respondent D nevěděl, jak tuto oblast pojmut.

Respondentka E se při dotazování na oblast životní filozofie zcela vyhnula odpovědi: „*Prostě jdu za věcí a snažím se to dohnat do konce, aby to mělo nějaký řád. Nevím, u nás jenom to bydlení je prostě problém, jinak jsem spokojená.*“ Více se k této oblasti nevyjadřovala, proto lze vyvodit, že je ve fázi difuze identity, která je charakteristická jak

nízkou mírou objevování v dané oblasti, tak závazností (zde by závaznost reprezentovala ucelený pohled na svět, kterým se jedinec řídí a stojí si za ním).

Účastnice F měla jasně danou životní filozofii: „*Nerozčilovat se, no a snažit se být dobrý a nezapomínat na to, a snažit se být v klidu, prostě když už je toho moc, tak zastavit.*“ V oblasti sebe rozvíjení na sobě pracuje, konkrétně mluvila o lepším zvládnání stresu. Její život provází neustálá změna. „*Vyvíjet se to bude vždycky, jakmile se to přestane vyvíjet, tak je to špatně.*“ „*Změna je správná, ale cílem je, aby to směřovalo k dobru a lásce.*“ Její poslední tvrzení o změně je velmi obecné, snaží se tak přistupovat ke všemu ve svém životě. Není to pouze změna jako taková, ale zdůrazňuje změnu, která musí vést k dobru a lásce, proto by se taková filozofie dala považovat za životní filozofii. Účastnice F jako jediná dosáhla statusu uzavřené identity v této oblasti.

Obě skupiny měly s touto oblastí při dotazování problémy, často nevěděly, jak uchopit odpověď nebo co to konkrétně znamená. Respondentka F však jako jediná odpověděla ucelenou a smysluplnou myšlenkou, kterou se v životě řídí. Dalo by se říci, že ostatní účastníci jsou v různých fázích moratoria, kdy stále hledají životní postoj či smysl, myšlenku, která by je provázela životem. Mladší účastníci odpovídali velmi konkrétně, například zmiňovali své kariérní cíle, a jak jich dosahují. Starší dotázaní často hovořili o tom, jakým způsobem jednájí a proč, ale to se také nedá považovat za životní filozofii. Proto pro mě výsledky v této oblasti byly velmi překvapující a setkala jsem se s řadou problému při dotazování.

Tabulka č. 4: Identita v oblasti životní filozofie

Životní filozofie	<i>Míra explorační</i>	<i>Míra závaznosti</i>	<i>Projevy</i>	<i>Status</i>
Účastník A	Vysoká	Střední	Aktuální stav myslí Velmi konkrétní odpovědi do různých oblastí, absence obecného světonázoru Hledání možností Nejistota	Moratorium
Účastník B	Vysoká	Střední	Konkrétní odpovědi v otázkách jednání Absence obecného světonázoru Nejistota Problém s danou oblastí Konkrétní cíle chybí Často odpověď na něco jiného Nepochopení	Moratorium

Účastník C	Vysoká	Nízká	Nejistota Aktuální stav podle citu Absence světonázoru Hledání možností Osobní záležitosti	Moratorium
Účastník D	Vysoká	Střední	Chybí obecná názor Postoje v jednání s lidmi Probléme s významem Velmi konkrétní popis situace	Moratorium
Účastník E	Nízká	Nízká	Nezájem o danou oblast Rychlá stručná odpověď Nepřesná Nejistota Odpověď týkající se cílů	Difuze identity
Účastník F	Vysoká	Vysoká	Jasný světonázor Důležitost dobra a lásky v jednání Podpora ke změnám Realizace do všech oblastí	Uzavřená identita

4 Přehled výsledků

Tabulka č. 5: Přehled oblastí identity

	Partnerství	Ostatní sociální vztahy	Kariéra a profese	Životní filozofie	Status
Účastník A	V partnerství 4,5 roku Jistota Opora Absence cílů do budoucnosti Přítomný okamžik Stabilita Udržování vztahu	Návrat domů k matce Pravidelný kontakt Jistota Pevné přátelské vztahy Samotářská Snaha o autonomii Stále důležitá rodina	Zkoumání možností Nízká závaznost Absence konkrétních cílů do budoucnosti Přítomný okamžik Nejistota Preference studia	Absence konkrétního obecného světónázoru Přítomný okamžik Odpovědi týkající se konkrétní osobnostní oblasti	Moratorium
Účastník B	V manželství 1 rok Partnerství 4 roky Společná budoucnost Realizace konkrétních cílů Preference partnera Jistota	Častý kontakt s rodiči Spoléhání v jistých ohledech na rodiče Finančně závislá Jistota Nutnost přátel Pevné vazby	Nekonkrétní cíle do budoucnosti Přítomný okamžik Ohled na zakládání rodiny Preference partnera Nepracuje v oboru Nejistota	Absence životní filozofie Odpovědi týkající se životních cílů Nejistota Neucelený pohled na svět	Moratorium
Účastník C	Absence partnerské vazby Nezájem Nejistota Orientace na jiné oblasti Nejasné cíle do budoucnosti	Rodina důležitá Pevné pouto s bratrem Jistota a bezpečí Finančně závislý Petrný vliv rodiny Samotářský Pevné přátelské vazby	Nepracuje v oboru Orientace na hokejovou kariéru jako hlavní příjem Zkoumání možností Nejistota Nízká závaznost	Hledání smyslu Nekonkrétní životní filozofie Pocitové rozhodování Nejistota Nepřesné odpovědi	Moratorium
Účastník D	Jasná představa o budoucnosti a cíle Snaha o realizaci	Snaha o stanovení hranic s rodiči Finančně nezávislý	Kariéra jasně daná Po studiu práce v oboru Vlastní firma	Absence konkrétní životní filozofie Odpovědi týkající se	Moratorium/Uzavření identity

	Stavba domu Založení rodiny Zasnoubení Trvalá pevná vazba na partnera	Společné bydlení s rodiči Jasná sociální autonomie Málo přátelských vazeb pevné	Vysoká závaznost Podnikání Realizace cílů	osobnostní složky jednání Ale snaha jednat na rovinu ve všech oblastech	
Účastník E	Pevná vazba na partnera Realizace společných cílů do budoucnosti Stavba domu Jasná představa Jistota	Autonomní od rodičů Stanovení hranic s nimi Chybí častý kontakt Finančně nezávislá Jistota Stálé vztahy v rodině Preference partnera Chybí silnější vazby na přátele	Studium orientované na profesi Pracuje v oboru Jistota Hlavní příjem firma Společný business s partnerem Podpora	Naprostá absence životní filozofie Nedůležitá Nejistota Nezájem	Uzavřená identita
Účastník F	Vztah vnímám jako rodina Dítě Vlastní dům Jistota Podpora Zodpovědnost Manželství Realizace společných cílů Vysoká závaznost	Ne zcela sociálně autonomní Vliv rodičů Blízký vztah Denní styk Finančně nezávislá Nezažívá přátelství Slabé vazby na přátele Profesní	Jasná budoucnost a realizace v učitelství Cesta na navazující studium Smysl v práci Nutnost změn Práce v oboru	Jasný pohled na svět Vše směřuje k dobru a lásce Nutnost změn v životě	Uzavřená identita

Účastníci rozhovorů z mladší skupiny mají pevné vazby na rodinu, i když mají stálého partnera. Nemají stanovené hranice s rodiči, kteří mají stále silný vliv na jejich životy, nejčastěji ve formě podpory či konzultace ohledně důležitých rozhodnutí. Účastník C stále bere domov u rodičů jako místo, kde zažívá pocit bezpečí a jistoty. Všichni mladší respondenti jsou tedy na rodičích stále sociálně, a někteří i finančně, závislí, což nelze považovat za autonomní jednání vůči rodičům.

V oblasti partnerství má již řada z nich pevně stanovené cíle, a pokud ne zcela, tak s jistotou lze říct, že setrvávají v hlubším svazku oproti adolescentním vztahům, které bývají povrchnější. Starší skupina respondentů má již pevně stanovené cíle, které realizují. Závazky vůči partnerům jsou vyšší a vyskytuje se zde nová rovina, a sice potřeba zodpovědnosti, bezpečí a jistoty, která se již nevyskytuje v rovině rodinných vztahů.

Starší skupina respondentů má již pevně stanovené hranice s rodiči a nejsou na nich finančně a sociálně závislí. Výjimkou je účastnice F, která pracuje na své sociální autonomii a snaží se brát svou vlastní rodinu jako autonomní jednotku. Nevyžadují již pravidelný a častý kontakt s rodiči, ale jejich vazba na rodiče je stálá a neměnná.

V oblasti profese lze spatřit rozdíl mezi oběma skupinami také. Mladší účastníci, kteří dokončují své vzdělání, mají krátkodobé cíle a jsou často nejistí ohledně jejich profesní kariéry. Zvažují možnosti a neuzavírají velké pracovní závazky. Což je hlavní rozdíl s účastníky staršími, kteří často pracují v oboru, který vystudovali. Tuto profesi vnímají jako jejich zdroj obživy. V otázce vlivu vzdělání na formování jejich osobnosti uvedly obě skupiny velmi podobné informace. Všichni vidí ve studiu otevření nových možností a nabytí nových zkušeností a poznatků v oboru, který si zvolili. Účastník D ze starší skupiny uvedl, že ve vzdělání vidí jistou možnost k dosažení dospělosti. Získaná kvalifikace mu umožnila založení vlastní firmy v jeho oboru. V neposlední řadě lze obecně říci, že prostředí vysoké školy je dobrým prostředkem k získání přehledu o světě a vytvoření si svých názorů a celkového pohledu na svět. Zároveň ve vzdělání obě skupiny vidí nutnost. Nutnost, která jim umožní lepší přístup do vysněného zaměstnání a uplatnění na trhu práce.

Vzdělání mělo i jistý vliv ve formování hodnot, zejména mladší skupiny účastníků, kteří nyní řeší otázku reality uplatnění se v oboru, zda je daný obor tím pravým pro ně a utváří si přehled v kariérní oblasti, proto je tato oblast u této skupiny podrobena značné exploraci.

V oblasti životní filozofie lze tvrdit, že účastníci z mladší skupiny se příliš obecným světonázorem doposud nezabývali. Orientují se na krátkodobé cíle a ty se snaží splnit. Příliš nemají obecnou představu o tom, s jakým smyslem ve svém životě činí daná rozhodnutí a pracují hlavně se svými pocity v dané konkrétní situaci.

Překvapující bylo, že ani starší účastníci skupiny zatím nemají ucelený pohled na svět a řídí se ve svém jednání pouze aktuální stavem řešené situace. U účastnice F, která disponuje jednotným názorem, lze tvrdit, že její identita je kompletní. Snaží se, aby vše, co v různých

oblastech dělá, směřovalo k dobru a lásce. Tyto hodnoty se snaží vnášet do svých oblastí života a snaží se takto prospívat druhým lidem. Ostatní účastníci podobný smysl svého jednání doposud neobjevili. Mnoho z nich mělo problém vůbec odpovědět na otázky v dané oblasti a ve svých tvrzeních působili nejistě.

Nejlépe lze ilustrovat orientaci na přítomný okamžik v oblasti životní filozofie citátem účastnice A, která na otázku „*Jakým člověkem se chceš stát?*“, odpověděla: „*Já chci být pořád stejná, nechci se nechat změnit, nechci, aby se ze mě stal zachmuřelý přízemní člověk, který prostě musí jít jen do práce, která ho ubíjí.*“ „*Mladí lidé si myslí, že jsou neporazitelní, a podle mě na tom něco je.*“

Ulpívání na přítomném okamžiku a mizivá představa dlouhodobé budoucnosti jsou charakteristiky typické pro období vynořující se dospělosti, což se potvrdilo i u mého výzkumného vzorku mladších respondentů. Na druhou stranu lidé na hranici dospělosti, což je období konce třetí dekády věku již mají jasně stanovené dlouhodobé cíle a přistupují k jejich realizaci, což lze také vidět na vzorku starší skupiny účastníků.

5 Diskuse

Ve své práci jsem se zabývala formováním identity jedince ve třetí dekádě věku, kdy podle J. J. Arnetta (2000, 2004) a Lacinové, Ježka a Macka (2016) se děje v životě jedince řada změn a nic není jisté. Oproti tomu na konci tohoto období, ve věku před 30. rokem se zvyšuje již míra závaznosti v různých životních oblastech. V porovnání se svými výsledky lze tato tvrzení potvrdit. Stejně jako Arnett (2000) tvrdím, že vysokoškolské vzdělání s sebou nese význam nových možností rozhledu, které mladému dospělému umožní utvořit si svůj vlastní pohled na svět. Ačkoliv nutno zmínit, že účastníci mého výzkumu ještě neměli svou životní filozofii zcela zformovanou a to ani ve starším věku po absolvování vysokoškolského vzdělání.

Různorodost závaznosti lze vypožorovat i v mém bádání, kdy jedinci pojímali různé oblasti života odlišným způsobem. Lze spatřit vysokou závaznost v oblastech partnerství, ovšem podle účastníka C, který má velmi nízkou závaznost i explorační v dané oblasti, to neplatí. Stejně jako Macek aj. (2015) vnímám tuto nestabilitu jedinců v kontextu celospolečenský podmínek, které mají na život a nabývání identity značný vliv. Všichni účastníci výzkumu považují vzdělání za nezbytnou součást jejich životů a vidí v něm možnost lepšího profesního růstu ve svých oborech. Toto lze vnímat v kontextu společnosti, kdy se zvyšují nároky na kvalifikovanost v oboru, který jedinec chce vykonávat. Účastnice A popisuje silný vliv prostředí vysoké školy: „*Bez učení bych nebyla tam, kde jsem, učení tě učí uvažovat jinak.*“ Zároveň vidí smysl studia i v jiných ohledech. „*Třeba i v umění organizace svého času. Stále mě to učí organizovat si čas, protože když si ho nezorganizuješ, věci nemusí vyjít, stejně jako teď u bakalářské práce.*“ Výhoda studia poskytuje i značné zkoumání svých možností, což se také shoduje s řadou autorů, kteří se touto problematikou zabývají (Macek, Bejček a Vaničková 2007).

Překvapující pro mě byl vliv rodinných vztahů na prožívání jedince, i když jsou v často velmi závazném partnerském vztahu a to v obou věkových kategoriích (toto popsala jak účastnice A, B, tak i účastnice F, která žije již se svou vlastní rodinou). Stále hledají své hranice ve vztahu rodič – potomek. V tomto ohledu se mé výsledky výzkumu liší od ostatních autorů, kteří hovoří o stabilním vztahu rodič – potomek na konci třetí dekády věku jedince. Lze to vnímat ve společenském kontextu, kdy je v současnosti kladen silný důraz na individualitu a autonomii, oproti generaci minulé, kdy byla spolupráce s rodiči více akceptovatelná. Zároveň dva ze tří mladších účastníků výzkumu odkládají ukončení doby

studia o rok, což značí, že nemají tak silnou potřebu uzavření dlouhodobějších profesních závazků.

Stejně jako ve studiích Lacinové, Ježka a Macka aj. 2016 a Macka, Umemury, Lacinové, aj. 2017 se mé výsledky bádání ohledně preference partnerských vztahů shodují. S délkou trvání partnerského vztahu roste preference tohoto vztahu na úkor vztahů přátelských, zatímco vazba na rodiče zůstává neměnná.

Rozdílná však byla zjištění v otázce životní filozofie, kdy ani účastníci na konci třetí dekády věku neměli zcela jasno ohledně uceleného pohledu na svět. Dnešní společnost je hodně nejistá a jsou kladeny vysoké nároky na dosažení identity, které nejsou zcela dosaženy, proto lze potvrdit platnost postmoderních identitních teorií o tom, že jedinec může dosáhnout v různých oblastech identitu různou měrou podle sociálního kontextu, ve kterém se pohybuje. V tomto se mé výsledky rozchází s Marciovou teorií, který nerozlišoval mezi životními oblastmi a udělil status identity jednotně pro všechny oblasti. Teorii nelze vnímat jako unitární. Je nutno tedy jednotlivé oblasti rozlišovat.

Jsem si vědomá limitů svého bádání vzhledem k nízkému počtu účastníků rozhovorů. Tento vzorek je příliš malý na zobecnování daných tvrzení a nutno brát ohled na změny v různých oblastech, kdyby můj vzorek účastníků byl větší. Zároveň jsem se nezabývala generovými rozdíly ve výpovědích a různým sociálním postavením účastníků. Často výpovědi účastníků nebyli komplexní a velmi stručné. Zároveň můj výběr účastníků je limitován i věkovou hranicí účastníků, kdy první skupina byla okolo 21 let stará, zatímco starší účastníci byli ve věku před třicátým rokem, nutno proto brát věk i jako jeden z faktorů v rozhodovacím procesu a míru závaznosti v různých oblastech.

Hlavní přínos svého bádání vidím v tom, že i v současné době lze brát identitní teorii Jamese Marcii (1996, 2011) za platnou a jeho 4 statusy osobnosti lze uplatnit i na jedince v mém výzkumném vzorku, ovšem je nutno rozlišovat mezi různými životními oblastmi, ve kterých se míra dosažení identity může lišit. Z mého bádání lze zjistit, že i lidé v 21. století kladou silný důraz na vzdělání, jako tomu bylo na přelomu tohoto století. Sonda do prožívání několika mladých dospělých potvrdila, že i v současné době je hledání identity hlavním úkolem dnešních dvacátníků. Práce měla přínos i pro mě samotnou, protože jsem získala přehled v oblasti mladé dospělosti a hledání identity, které je často spojené s velmi dlouhou cestou k jejímu dosažení. Zároveň si lze všimnout konfliktu mezi generační spoluprací která

přetrvává i v současné době z doby po pádu komunistického režimu, proto i když je v dnešní době kladen silný důraz na svobodné jednání jedince a jeho vlastní úsilí a autonomii, rodina je stále silným prvkem v životě dnešních dvacátníků, stejně jako ve studiích autorů Macka aj. (2007, 2015, 2016).

Dále z mé práce lze zjistit i vliv Arnettovy teorie vynořující se dospělosti, která se v mé praktické části potvrdila. Účastníci výzkumu uzavírají důležitá rozhodnutí a závazky až na konci třetí dekády věku a v průběhu tohoto období zažívají mnoho nejistot a pocit nestability v určitých životních oblastech.

6 Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jak dnešní mladí dospělí nabývají svou identitu v různých životních oblastech, a jakou mírou se na tom podílí dosažené vysokoškolské vzdělání. Zjistila jsem značný podíl studia na formování identity jedince, kdy jeho největší přínos vidí účastníci v otevření řady možností ohledně své budoucnosti a možnosti vytvoření přehledu v oblastech jejich zájmu. Mnoho z nich v budoucnu počítají i s kariérou v oblasti studovaného oboru. Nelze tvrdit, že všichni účastníci nabyli svou identitu plně. Zejména mladší účastníci výzkumu jsou stále ve fázi moratoria, která je charakteristická zkoumáním možností v otázce budoucnosti a nízkou závazností v rozhodnutích.

Největší přínos práce lze spatřit ve zmapování dosavadního vědění v oblasti hledání identity mladými dospělými ve vynořující se dospělosti a ověření platnosti starší identitní teorie J. Marcii v současné době, se kterou jsem ve své výzkumné části pracovala. Lze říci, že i v současné době zažívají dnešní dvacátníci plno nejistoty a změn v otázce vlastní identity a ne všem se ji doposud povedlo nabýt kompletně. Práce měla praktický přínos pro mě samotnou. Utvořila jsem si přehled dosavadního stavu vědění v oblasti hledání identity mladými dospělými a potvrdila jsem platnost Arnettovy a Marciové teorie i v současnosti.

Mé bádání bylo však limitující. Výzkumný vzorek šesti mladých dospělých ve dvou věkových kategoriích byl malý pro to, aby byla učiněna obecná tvrzení. Zároveň věkový rozdíl mezi oběma skupinami byl poměrně velký, proto lze tvrdit, že uzavírání závazků v pozdějším věku je logickým krokem, který lze předpokládat. Na druhou stranu ani oni neměli naprosto uzavřené všechny oblasti mého zájmu (partnerský vztah, ostatní sociální vztahy, kariéra a životní filozofie), i když se jejich identita již dala považovat za uzavřenou. Ve svém bádání jsem zcela nezohlednila rozdíly mezi muži a ženami ani rozdílnost jejich sociálního postavení. Zároveň lze tvrdit, že vliv vzdělání na formování identity viděly obě věkové skupiny účastníků poměrně shodně.

Ve své budoucí badatelské činnosti se chci více danou problematikou zabývat, více rozvést výzkumný vzorek účastníků a zaměřit se i na společenské podmínky, ve kterých se jedinci nacházejí a více zmapovat vliv důležitých sociálních vztahů jako je rodina. Dále chci přidat do rozhovorů prvek vlastního hodnocení účastníka v otázce dosažení identity, a tím zmapovat nakolik se mladý člověk ve třetí dekádě věku cítí dospělým (status in-between).

SEZNAM LITERATURY

- ALMENARA, Carlos A., Tomo UMEMURA a Petr MACEK. *PARENT-DAUGHTER RELATIONSHIPS AND DISORDERED EATING AMONG EMERGING ADULT WOMEN FROM THE CZECH REPUBLIC*. *Studia Psychologica* [online]. 2016, **58**(3), 216-230 [cit. 2022-06-24]. ISSN 00393320. Dostupné z: doi:10.21909/sp.2016.03.718. Také z: https://www.researchgate.net/publication/308986338_Parent-daughter_relationships_and_disordered_eating_among_emerging_adult_women_from_the_Czech_Republic
- ARNETT, Jeffrey Jensen. *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*. *American Psychologist* [online]. 2000, **55**(5), 469-480 [cit. 2022-03-08]. ISSN 0003-066X. Dostupné z: doi:10.1037//0003-066X.55.5.469
- ARNETT, Jeffrey Jensen. *Emerging Adulthood, a 21st Century Theory: A Rejoinder to Hendry and Kloep*. *Child Development Perspectives* [online]. 2007, **1**(2), 80-82 [cit. 2022-06-24]. ISSN 17508592. Dostupné z: doi:10.1111/j.1750-8606.2007.00018.x. Také z: https://www.researchgate.net/publication/227712053_Emerging_Adulthood_a_21st_Century_Theory_A_Rejoinder_to_Hendry_and_Kloep
- ARNETT, Jeffrey Jensen. *Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?*. *Child Development Perspectives* [online]. 2007, **1**(2), 68-73 [cit. 2022-06-24]. ISSN 17508592. Dostupné z: doi:10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x. Také z: https://www.researchgate.net/publication/227607501_Emerging_Adulthood_What_Is_It_and_What_Is_It_Good_For
- ARNETT, Jeffrey Jensen. *Emerging Adulthood* [online]. Oxford University Press, 2014 [cit. 2022-06-24]. ISBN 9780199929382. Dostupné z: doi: 10.1093/acprof:oso/9780199929382.001.0001. Také z: https://www.researchgate.net/publication/330369978_Emerging_Adulthood_The_Winding_Road_from_the_Late_Teens_Through_the_Twenties_2nd_edition
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. Přeložil S. M. BLUMFELD. Praha: Mladá fronta, 2002. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0966-1.

- BLATNÝ, Marek a Iva ŠOLCOVÁ. *Personality and well-being*. *Československá Psychologie* [online]. 2016, (60) [cit. 2022-06-24]. ISSN 0009-062X. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/304349272_Personality_and_well-being/stats
- BLINKA, Lukas SMAHEL, David a B. Bradford BROWN a. *Associations between online friendship and Internet addiction among adolescents and emerging adults*. *Developmental Psychology* [online]. 2012, **48**(2), 381-388 [cit. 2022-06-24]. ISSN 1939-0599. Dostupné z: doi:10.1037/a0027025
- HLAĎO, Petr, Bohumíra LAZAROVÁ a Lenka HLOUŠKOVÁ. *Career Adaptability of Vocational Education and Training Graduates in the Period of Prospective School-to-Work Transition*. *Studia paedagogica* [online]. 2019, **24**(2), 59-83 [cit. 2022-06-24]. ISSN 2336-4521. Dostupné z: doi:10.5817/SP2019-2-3
- CHÝLOVÁ, Hana. *STRESS, SELF-EFFICACY AND WELL-BEING OF THE UNIVERSITY STUDENTS*. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science* [online]. 2013, **6**(3), 190-202 [cit. 2022-06-24]. ISSN 18031617. Dostupné z: doi:10.7160/eriesj.2013.060306. Také z: https://www.researchgate.net/publication/274125135_STRESS_SELF-EFFICACY_AND_WELL-BEING_OF_THE_UNIVERSITY_STUDENTS
- KROGER, Jane a James E. MARCIA. *The Identity Statuses: Origins, Meanings, and Interpretations*. *Handbook of Identity Theory and Research* [online]. New York, NY: Springer New York, 2011, 2011-2-9, 31-53 [cit. 2022-04-19]. ISBN 978-1-4419-7987-2. Dostupné z: doi:10.1007/978-1-4419-7988-9_2
- KVASKOVÁ, Lucia, Jan ŠIRŮČEK, Stanislav JEŽEK, Lucie HRUBÁ, Lenka LACINOVÁ a Petr MACEK. *Personal Goals and Identity of Czech University Students*. *Emerging Adulthood* [online]. 2022, **10**(2), 354-359 [cit. 2022-06-24]. ISSN 2167-6968. Dostupné z: doi:10.1177/2167696820917813. Také z: https://www.researchgate.net/publication/340872762_Personal_Goals_and_Identity_of_Czech_University_Students
- KVINTOVA, Jana, Michal KUDLACEK a Dagmar SIGMUNDOVA. *Active Lifestyle as a Determinant of Life Satisfaction among University Students*. *The*

- Anthropologist* [online]. 2017, **24**(1), 179-185 [cit. 2022-06-24]. ISSN 0972-0073. Dostupné z: doi:10.1080/09720073.2016.11892004. Také z: <https://www.researchgate.net/publication/303326238> Active Lifestyle as a Determinant of Life Satisfaction among University Students
- KVINTOVÁ, Jana a Martin SIGMUND. *Psychosocial Aspects of Stress in Current University Students. E-Pedagogium* [online]. 2012, **12**(4), 59-69 [cit. 2022-06-24]. ISSN 12137758. Dostupné z: doi:10.5507/epd.2012.050. Také z: <https://www.researchgate.net/publication/333751401> Psychosocial Aspects of Stress in Current University Students
- KVITKOVIČOVÁ, Lucia, Tomotaka UMEMURA a Petr MACEK. *Roles of attachment relationships in emerging adults' career decision-making process: A two-year longitudinal research design. Journal of Vocational Behavior* [online]. 2017, **101**, 119-132 [cit. 2022-06-24]. ISSN 00018791. Dostupné z: doi:10.1016/j.jvb.2017.05.006
- LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK. *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. 1. vyd. Brno: MUNI Press, 2016. 157 s. Psychologie. ISBN 978-80-210-8400-1.
- LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK, Tomo UMEMURA a Petr MACEK. *Romantic attachment and motivation for sex in emerging adulthood: Do gender and self-esteem matter?. In: Researchgate* [online]. e Czech Science Foundation (project "Paths to Adulthood", GAP407/12/0854), 2015 [cit. 2022-06-24]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/282399346> Romantic attachment and motivation for sex in emerging adulthood Do gender and self-esteem matter
- MACEK, Petr, Josef BEJČEK a Jitka VANÍČKOVÁ. *Contemporary Czech Emerging Adults. Journal of Adolescent Research* [online]. 2007, **22**(5), 444-475 [cit. 2022-06-24]. ISSN 0743-5584. Dostupné z: doi:10.1177/0743558407305417. Také z: <https://www.researchgate.net/publication/254109555> Contemporary Czech Emerging Adults Generation Growing Up in the Period of Social Changes

- MACEK, Petr, Stanislav JEŽEK, Lenka LACINOVÁ. *Emerging Adults in the Czech Republic: Views Into and Across Different Domains of Life* [online]. IN: EMERGING ADULTHOOD IN A EUROPEAN CONTEXT. PSYCHOLOGY PRESS (SEPTEMBER, 2015), 2016 [cit. 2022-06-24]. Dostupné z: <http://lipa.cz/doc/35/02.pdf>
- MACEK, Petr, Lenka MICHALČÁKOVÁ, Ondřej BOUŠA, Stanislav JEŽEK, Katarzyna ADAMCZYK a Monika WYSOTA. *Functioning of Young Adults in a Changing World: Concepts of Autonomy in Emerging Adulthood and Their Perception by Czech Emerging Adults* [online]. Kraków: Libron, 2014 [cit. 2022-06-24]. ISBN 978-83-64275-49-4. Dostupné z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/11241/1/Adamczyk%20Wysota%20Functioning%20of%20Young%20Adults%20in%20a%20Changing%20World.pdf>
- MARCIA, James E. *Development and validation of ego-identity status. Journal of Personality and Social Psychology* [online]. 1966, 3(5), 551-558 [cit. 2022-06-24]. ISSN 1939-1315. Dostupné z: doi:10.1037/h0023281. Také z: https://www.researchgate.net/publication/17245812_Development_and_Validation_of_Ego_Identity_Status
- NEWCOMB-ANJO, Sarah E., Erin T. BARKER a Andrea L. HOWARD. *A Person-Centered Analysis of Risk Factors that Compromise Wellbeing in Emerging Adulthood. Journal of Youth and Adolescence* [online]. 2017, 46(4), 867-883 [cit. 2022-06-24]. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1007/s10964-016-0603-2. Také z: https://www.researchgate.net/publication/309799368_A_Person-Centered_Analysis_of_Risk_Factors_that_Compromise_Wellbeing_in_Emerging_Adulthood
- ŠOLCOVÁ, Iva a Vladimír KEBZA. *Circumstances of Well-Being Among Czech College Students*. KNOOP, Hans Henrik a Antonella DELLE FAVE, ed. *Well-Being and Cultures* [online]. Dordrecht: Springer Netherlands, 2013, 2013-7-10, s. 161-170 [cit. 2022-06-24]. Cross-Cultural Advancements in Positive Psychology. ISBN 978-94-007-4610-7. Dostupné z: doi:10.1007/978-94-007-4611-4_10
- UMEMURA, Tomo, Lenka LACINOVÁ, Petr MACEK a E. Saskia KUNNEN. *Longitudinal changes in emerging adults' attachment preferences for their mother, father, friends,*

and romantic partner. International Journal of Behavioral Development [online]. 2017, **41**(1), 136-142 [cit. 2022-06-24]. ISSN 0165-0254. Dostupné z: doi:10.1177/0165025416647545

UMEMURA, Tomo, Lenka LACINOVÁ a Petr MACEK. *Is Emerging Adults' Attachment Preference for the Romantic Partner Transferred From Their Attachment Preferences for Their Mother, Father, and Friends?. Emerging Adulthood* [online]. 2015, **3**(3), 179-193 [cit. 2022-06-24]. ISSN 2167-6968. Dostupné z: doi:10.1177/2167696814561767